

HERLJEVIĆ ANTUN:

RAVNA GORA

RAZVOJ RAVNE GORE DO 1918. GODINE

Ravna Gora dobila je vjerojatno svoje ime po visoravni (preko 750 m. nadmorske visine) na kojoj je smještena. Čitavo ravnogorsko polje nekada je bila gusta šuma (gora), okružena bregovima — s jedne strane Bjelolasicom, Višnjevicom i Suhim vrhom, a s druge strane Javorovom kosom. Sama Javorova kosa (1016 m) je neiscrpivo spremište vode za Ravnu Goru i ostala okolna mjesta, jer iz njezinog podnožja izvire 6 potoka ponornica, a nešto podalje i rijeka Dobra. Javorova kosa daje vodu za vodovod Ravne Gore i uz to iz nje teče još mnoštvo živih manjih izvora, koji ni za najvećih suša ne presuše. Idući iz Ravne Gore prema Vrbovskom s desne je strane kraj većinom obrastao crnogoričnom šumom i na njemu nema nijednog izvora; s lijeve strane, gdje se nalazi Javorova kosa, ta je strana toliko natopljena vodom, te je mjestimično zemljište toliko razmekšano, da se teško preko njega prelazi. U sredini ravnogorskog polja, u blizini sela Šije, nalazi se brežuljak Kosica.

Tačan datum, kad je postala Ravna Gora nije poznat.* Svakako njen početak bio je mnogo prije nego se izgradila Karolinska cesta, i to najprije u Vrh, a kasnije na mjestu gdje se danas nalazi.¹ Taj početak nije bio velik, to je mjesto imalo par kuća kroz koje je vodio običan put.

Majnarić u razvoju Ravne Gore uočava tri perioda. Prvi period obuhvaća razdoblje od postanka mjesta do turskih provala, tj. do početka XVI stoljeća. Taj je period historijski nejasan, jer nemamo nigdje pronađenih nikakvih dokumenata, a o Ravnoj Gori nema spomena u starim ispravama.² Majnarić, kao dobar poznavalac povijesti Ravne Gore, ispravno zaključuje, da je mjesto Ravna Gora jedno od mlađih mjesta Gorskog kotara.

Krčki knez Bartol Frankopan napustio je godine 1186. otok Krk i pridružio se hrvatsko-ugarskom kralju Beli III. On je dobio od Bele III nakon 7 godina vjerne službe cijelu županiju Modruš kao nasljedno do-

* Zato sam pokušao arhivsku i objavljenu građu sakupiti i sažeti u jedinstvenu cjelinu. Pri tom poslu mnogo mi je pomogao Savez boraca u Ravnoj Gori, upravitelj osmogodišnje škole u Ravnoj Gori drug Zvonko Sušić i drug Toma Ecimović, prvoborac iz tog mjesta i bivši predsjednik Okružnog narodnog odbora za Gorski kotar u Delnicama, te upravitelj Drvno-industrijskog kombinata, Vinko Herljević, sa sekretarom Gracijanom Mrakovčićem, koji su mi rado pružili arhivske i ostale podatke potrebne pri izradi ovog prikaza. Naročito ističem, da mi je u čitavom radu mnogo sugestija i smjernica pružio Klen dr Danilo, viši naučni suradnik Sjeverojadranskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci.

1. Majnarić Nikola: Jedno rovtarsko narječje u Gorskome kotaru. Južnoslovenski filolog, knjiga VII Beograd. 1938—1939, str. 174.

bro.³ Time je Gorski kotar dobio svog prvog gospodara. Bartolov nasljednik knez Vid dobio je 1225. godine od kralja Andrije III kao feudalno dobro čitavu vinodolsku župu, koja se proteže od Trsata do Senja. Nešto kasnije u kneževu je ruke došlo i Bosiljevo⁴, i tako okruženi Gorski kotar Frankopani su ujedinili i potčinili pod svoju dominaciju s krajnjom granicom na rijeci Kupi (Ozalj). Frankopani vidjevši da je kraj nenapučen željeli su da ga što više napuče i da im tako zemlja u rukama kmetova daje što veću korist. Nije dakle nikakvo čudo, da su u nenapučenu zemlju naseljavali višak svoga kmetstva iz Primorja ili onog iz susjedne Slovenije. Stoga su prvi stanovnici Gorskog kotara većinom Primorci — Hrvati sa čakavskim narječjem. Oni grade drvene kućice s ognjištem, pa su čak i frankopanski dvorci u početku drveni. Narodno je pismo iz tog vremena glagoljica. Kmetске obaveze nisu bile tako teške, kao ostalih kmetova u Hrvatskoj, jer feudalnim gospodarima nije bilo mnogo stalo do same zemlje, više su željeli osigurati putove za svoju trgovinu koja se odvijala dolinom Kupe do Delnica, a odatle na Grobnik i Bakar. Kmetovi su, dakle, morali popravljati putove, prevoziti tovare robe i čuvati cestu od razbojničkih prepada. Frankopani su tim putevima, kroz svoje zemljište, izvozili na more vunu, sukno, drvene prerađevine, vosak, sušeno meso, vino i ribu, a uvozili su željezo, mirodije, oružje i ostalu luksuznu robu. Roba se prenosila na tovarnim konjima i mazgama za koje su se goniči regrutovali iz usputnih naselja.

Na putovima su knezovi Frankopani dizali mitnice i svi trgovci, koji nisu vozili kneževu robu, plaćali su maltarinu. Kralj Matija Korvin, naredbom izdanom u Zagrebu 22. II 1481. zabranio je knezovima ubirati maltarinu. Tako je i Stjepanu Frankopanu zabranio ubirati maltarinu na putu pod Ozljem, u Lukovdolu, Vrbovskom, Moravicama, Brodu, Delnicama, Lokvama, Grobniku i drugdje.⁵

U XIV stoljeću počela je turska invazija u Evropu. Tijekom kasnijih stoljeća Turci su osvajali Balkan i prodirali u srednju Evropu. Turske su čete za sobom ostavljale samo zgarišta, a narod, što nisu poubijali, vodili su u ropstvo. Iako su knezovi Frankopani, a kasnije i Zrinjski kao njihovi nasljednici, mnogo učinili da zemlju zaštite od Turaka, ipak su turske čete provalile i u Gorski kotar u tri navrata i to god. 1525, 1578. i 1585, no najteže je pustošenje bilo poslije udbinske bitke 11. VIII 1493. u kojoj je izginulo sve mlađe hrvatsko plemstvo.⁶

Selo Sušica i Ravna Gora stradalo je od Turaka 22. VII 1768. Pučanstvo je poubijano ili odvedeno u roblje. Nešto je žitelja pobjeglo u Sloveniju. Crkvice Sv. Antuna u Sušici je opljačkana i spaljena, ali stari frankopanski grad nije zauzet. To je prvi podatak o postojanju frankopan-

2. Tkalčić: Monumenta . . . Zagreb sv. II str. 406 gdje se u ispravi od 22. II 1481 spominju mjesta: Lukovdol, Moravice, Vrbovsko, Delnice, Lokve i Brod te R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine knj. II str. 157—159 (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium vol. XVI) gdje se u ispravi od 30. IX 1632. spominje Gomirje, Moravice, Mrkopalj i Vrbovsko.

3. Enciklopedija Leksikografskog zavoda 5, Zagreb 1961, str. 232.

4. Strohal R: Uz Lujzijsku cestu. Zagreb, 1935, str. 125.

5. Kvaternik Josip: Povijest Gorskog kotara, Brod Moravice, 1959. str. 6.

6. Šišić Ferdo, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb, 1920, str. 212.

skog grada i podanika u Sušici.⁷ Do XVII stoljeća živjeli su u ravnogorskom kraju Hrvati čakavci, koji su bili pod frankopanskom gospoštijom u Gerovu, a kasnije u Brodu na Kupi.⁸ Iza turske provale Ravna Gora je neko vrijeme pusta i nenaseljena. Početkom XVII stoljeća počeli su se vraćati neki starosjedioci ili njihova djeca iz Slovenije i Primorja, koji su izbjegli pred Turcima iz Stare Sušice. Njihovo naseljavanje pomogli su knezovi Zrinski i tako pusti ravnogorski kraj dobiva ponovo svoje prve stanovnike. U to vrijeme i Ravna Gora mijenja svoje feudalne gospodare. Godine 1572. knez Stjepan Frankopan Ozaljski ostavlja oporučno djeci svoje sestre Katarine udate Zrinjski, knezovima Jurju, Krsti i Nikoli Zrinjskom vlastelinstvo gerovsko-kasnije brodsko.⁹ Knezovi su Zrinjski rado primili izbjeglice natrag i tako naseljavali puste krajeve na zemljištu svoje uprave.

Ogulinski kapetan Gašpar Frankopan doveo je oko 1632. godine u ove krajeve veliki broj Srba iz Bosne i naselio ih u Ravnoj Gori, Starom Lazu, Mrkoplju i Tuku i iza Bjelolasice u Drežnici i Jasenku.¹⁰ Ti su se Srbi stopili sa starosjediocima i prešli na katoličku vjeru. Neke od njih raselila je Marija Terezija u Kameral Moravice, jer su se na cestama, osobito Karolini, sakupljali u pljačkaške bande od po 13 osoba i napadali trgovački promet, kako su bili navikli u Bosni pod Turcima.¹¹

Svi doseljenici u Ravnoj Gori, Sušici, Vrbovskom, Starom Lazu i Mrkoplju u nekoliko su se godina prilično umnožili prirodnim prirastom i novim došljacima, koji su tražili bolje uslove života.

Naseljivanje Vrha Srbima u Ravnoj Gori po kapetanu Gašparu Frankopanu naziva Majnarić drugim periodom povijesti Ravne Gore.¹² On tvrdi da je Vrh bio prvo naselje Ravne Gore, a doseljenici prvi Ravnogorci, koji su se krčenjem šuma selili prema Ravnoj Gori (u Stari Varoš) i prema Sušici. Ravna Gora pripadala je tada pod političku i crkvenu općinu Gomirje. Svog paroha nije imala, ali su crkv. obrede obavljali gomirski kaluđeri. Prvi su naseljenici živjeli u 12 kuća u zadrugama i ostali u Vrhu sve do 1764. kad su carskom zapovjeđu s Karolinske ceste maknuti.

Osnutkom Vojne krajine, uzet je južni dio Gorskog kotara iz posjeda Zrinjskih i podređen je krajiškom generalu u Karlovcu.¹³ Taj dio, kao i sama Vojna krajina podignuta je god. 1579. za obranu od najezde Turaka. Mjesto Ravna Gora i Sušica pripalo je Vojnoj krajini i u njima je Vojna krajina imala svoje vojne karaule s malom vojničkom posadom. U Sušici je karaula bila zidana, jer je bila sjedište nižeg krajiškog zapovjednika. Neki misle, da je dio te karaule uzidan u današnji dvorac. Godine 1753. bilo je u Ravnoj Gori 10 vojnika i zapovjednik. Vojna je vlast za

7. Spomenica župe i Spomenica škole u Ravnoj Gori, Kvaternik Josip. Povijest Gorskog kotara, str. 7.

8. Strohal R.: Uz Lujzinsku cestu . . . str. 101—102.

9. Ibidem

10. Ibidem

11. Majnarić Nikola, Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru, Južnoslovenski filolog, knjiga XVII, Beograd, 1938—1939, str. 147.

12. Majnarić Nikola, o. c. str. 147.

13. Kvaternik Josip, o. c. str. 8.

14. Strohal R. o. c. str. 102 — Zapovjednik se zvao Mamula, a vojnici su trojica Mamule, zatim Trbulhović, Radulović, Ivošević, Stipanović, Mrvoš, Vujnović, Hajdinović i Hajdin, svi Srbi.

vrijeme krajine podigla u Ravnoj Gori osim karaule još tri zgrade i to poštu, kovačnicu i kolarnicu.

Od osobite je važnosti za napredak Ravne Gore gradnja Karolin-ske ceste. Gradnja ceste počela je god. 1726, a u Ravnoj Gori se gradila godine 1732.¹⁵ Cesta je sagrađena za kralja Karla VI (za hrvatsko-ugarske zemlje Karlo III) koji je vladao od 1711—1740. Savjetnici Karla VI uvi-djeli su potrebu razvoja trgovine i u želji da tu trgovinu unaprijede sa-građen je u Rijeci lazaret za raskuživanje trgovačke robe (1722) i tako su more povezali cestom s kopnom. Tom se cestom odvijala trgovina, koja je morskim putem dovozila tzv. kolonijalnu i prekomorsku robu u pri-morske luke Bakar i Rijeku.

Karolinska cesta dobila je ime po caru Karlu a protezala se od Karlovca do Bakra. Njezina duljina iznosila je 105,6 km.

Uz Karolinšku cestu bili su tada naseljeni u Ravnoj Gori pored domaćeg žiteljstva još i Slovenci i Česi. Od domaćeg žiteljstva većina ih je došla iz Primorja i Istre i to porodice: Burić, Bujan, Gecan, Kumpare, Majetić, Montebello, Pizent, Puž, Randić, Silić, Šepić, Špoljar i Stiglič. Iz Slovenije su došle porodice: Erjavec, Ješeunik, Kalčić, Klobučar, Oblak, Podobnik, Podgornik, Poje i Troha. Iz drugih naših krajeva došle su po-rodice: Božić iz Brinja, iz Delnica: porodice Briški, Gašparac, Grgurić, Ožanić, Pleše i Tomac, iz Broda na Kupi porodice: Kajfeš i Štimac: iz Brod Moravica porodica: Štajbuhar, iz Prilišća porodica Alić, iz Adlešića porodica: Adlešić.

Iz Češke i Moravske došle su porodice: Brelih (Brölich) Kratchvil, Leš i Sveticki.¹⁶

Nakon tih doseljavanja žitelji Ravne Gore uz nešto Nijemaca i Čeha, te Slovenaca i Primoraca stvorili su posebni govor, koji ima oso-bine kajkavskog narječja, jer je tim jezikom govorila većina doseljenika iz Slovenije.

Oživljavanje obrta, manufakture i trgovine u Austriji imalo je snažan utjecaj i na Gorski kotar. Karlo VI je već u toku rata s Turcima objavio patent o slobodnoj plovidbi Jadranom 2. VI 1717. Tim je patentom nastalo novo doba plovidbe na Jadranu.¹⁷ Rijeka i Trst proglašeni su slo-bodnim lukama (18. III 1719). Tursko-austrijskim ugovorom dobivali su turski trgovci pravo, da nesmetano voze i prodaju robu u »zemljama ka-toličkog kraljevstva«, a žitelji Austrije i Ugarske da trguju po osmanlij-skom carstvu. Brodovi Austrije i Turske mogli su ploviti u sve luke i prodati robu u oba carstva. Da bi se ojačala i ubrzala trgovina po uzo-

15. Strohal R., o. c. str. 102, Majnarić, o. c. str. 148. Prema Majnariću od gradnje Karolinske ceste u Ravnoj Gori, godine 1832. počinje treći period povijesti Ravne ore.

16. Navedene podatke citiram iz o. c. Strohal iako prisvajam ispravnije tvrdjenje Majnarića, da je većina doseljenika u Ravnoj Gori bila iz Gornje kranjske, (iz krajeva oko Cerčna, Idrije, Črnoga Vrha, i Poljane) a ne iz Kranjske preko Kupe). Prema Majnariću iz Gornje kranjske doselile su se ove porodice. Alić, Bajt, Beuk, Božić, Brelih, Brenc, Brus, Cudeš, Car, Erbič, Erjavec, Grbac, Grebenc (Krepenc) Gregorac, Janež, Jereb, Ješevnik, Kenda, Klobučar, Leban, Liker, Mašon, Mihelić, Miklaič, Novinc, Pintar, Podgornik, Podobnik, Poje, Polak, Poljančić, Použ (Puž), Repinc, Rotar, Sedej, Skok, Stucin, Svetličić, Sinkovec, Smidt, Troha, Vončina, Velikonja, Vic, Vidmar, Vizjak, Zelenak, Zagar.

17. Despot Miroslava, Historijat trgovačkih putova između Rijeke i zaleđa u XVIII i XIX sto-ljeću. Rijeka — Zbornik, Zagreb 1953, str. 123—127.

ru kompanija osnovanih ranije na zapadu za trgovinu s kolonijama, osnovana je carska privilegirana kompanija (27. V 1719) sa sjedištem u Beču, a njezino se djelovanje protezalo i u naše krajeve. Uz zadatke da promiče trgovinu i stvara nove manufakture, kompanija je preuzela i popravak starih i projektiranje novih putova i cesta. Kapetan Matija Weiss izradio je tri nacrtu za vezu Primorja sa zaleđem. Prvim nactom cesta bi išla od Rijeke preko Ljubljane, pa Savom i Kupom do Karlovca; drugim nactom roba bi se prevažala od Bakra do Podbrežja pa Kupom do Karlovca. Treći put projektiran je tako, da cesta prođe od Rijeke do Bakra, odatle u Meju, Zlobin, Fužine, Mrkopalj, Ravnu Goru, Vrbovsko, Bosiljevo, Novigrad, Dubovac i Karlovac.¹⁸ Dvor se odlučio za ovaj treći projekt kao najbolji, a Weiss je tvrdio, da će cesta za 2 godine, s 1500 radnika biti gotova. Nova cesta nije ispunila nade, jer se promet odvijao mulama i konjima vrlo polagano. Cesta je bila mjestimično vrlo strma i uska, pa se žito na tom putu, koje se vozilo iz Banata, često prosipalo, a ostala roba kvarila.

Godine 1780. dobio je grof Benyovsky dozvolu od cara Josipa, da osnuje društvo za prevoz robe Karolinom. Benyovsky je u tu svrhu namjeravao izgraditi magazine i kuće za prenoćenja koje bi trgovcima s robom i goničima bile uz cestu za prenoćenja, spremište i odmor. Potihvat nije uspio, zato godine 1782. Benyovsky odstupa svoj privilegij riječkom trgovcu Marottiju. On je sa još 24 druga trgovca osnovao društvo za promet robe Karolinom. To je društvo uredilo već postojeće postaje u Fužinama, Vrbovskom i Karlovcu i tamo namjestio svoje ljude. Robu su prevozili seljaci, koji su stanovali uz cestu uz naplatu od 1 forinte za 1 metarski cent.¹⁹

U doba izgradnje Jozefinske ceste (Karlovac-Senj) u drugoj polovici XVIII stoljeća Karolinska je cesta već bila gotovo izvan upotrebe. Oko 1830. godine opet je temeljito obnovljena pa je prozvana Nova Karolina.²⁰

Dvorsko trgovačko vijeće u Beču izuzelo je kraj uz Karolinu iz Vojne krajine i godine 1765. pripojilo ga trgovačkom eraru, napose novoosnovanoj gospoštiji »Komerzial Herrschaft« koja je potpala pod Trgovačku intendecu u Trstu. Time je veći dio teritorija uz Karolinu izuzet ispod vojne uprave. Trgovačka gospoštija obuhvatala je mjesta Vrbovsko, Sušicu, Ravnu Goru, Stari Laz i Mrkopalj. Imala je zadatak da unaprijedi trgovinu na Karolinskoj cesti i da osigura na njoj napredak i razvitak prometa. Da bi se prijelaz stanovništva iz vojne uprave u građansku što bolje izvršio, pristupila je za to određena komisija izradbi urbara. Marija Terezija je rezolucijom izdanom u Beču 23. III 1772. odobrila taj urbar, kojeg je tršćanska Trgovačka intendenza proglasila 4. IV 1772. U tom su urbaru ubilježene dužnosti i prava kmetova Trgovačke gospoštije za sva mjesta osim Sušice.²¹

18. Despot Miroslava, o. c. str. 125.

19. Ibidem

20. Ibidem

21. Erceg Ivan. Kmetstvo — feudalni odnosi na komorskim imanjima u Vinodolu i Gorskom kotaru neposredno prije Marijoterezinske reggulacije. Zbornik Historijskog instituta Jug. akademije, vol. 4, Zagreb 1961, str. 321—322.

Sjedište gospoštije bilo je u Mrkopolju, gdje je imao gospoštijski inspektor kuću i 16 jutara zemlje. U Vrbovskom bila je erarska kuća i 166 rali i 150 č. hvati zemlje i gospoštijaska kuća za vojnog časnika s 8 rali zemlje, zatim kuća za gospoštijaskog činovnika sa 24 rala zemlje. Osim toga tu su bile još gospoštijске staje, ciglana, mlin i magazini. U Ravnoj Gori gospoštija je imala kuću za svog činovnika sa 11 jutara i 750 č. hvati zemlje, zatim kuću za stražu s jutrom zemlje, 1 kuću za mjesnog kapelana.

Kmetovi su dobivali zemlju kupovnim pravom na korištenje, a cijena zemlje određena je 4 forinta za ral od 1200 četvornih hvati. Drvo za gradnju kuća dobivali su iz gospoštijaskih šuma besplatno. Kuće i zemlju mogli su oporučeno ostaviti svojim nasljednicima ili je — uz dozvolu gospoštije, prodati. Kmetovi su morali besplatno kositi gospoštijске livade i spremati sijeno, popravljati cestu, odgrtati snijeg i nositi službene gospoštijске listove. Svaki se drugi rad plaćao s 12 novčića za muškarca, 10 za žene i 7 za djecu. Uz to su morali davati desetinu od svih vrsti žita i sijena. Od povrća i heljde nije se davala desetina. Svećenika je plaćala gospoštija, ali je on imao pravo da uz to ubire i školarinske pristojbe.

Kmetovi su mogli i izgubiti zemlju, ako u tri godine ne bi platili porez, ili ako ne bi zemlju obrađivali i napokon, ako bi zemljom morali naplatiti neki svoj dug.

Bilo je zabranjeno stvarati nove krčevine bez dozvole gospoštije. One su se unašale kod popisa u urbar i iza tog upisa bile su 6 godina slobodne od poreza i desetine.²²

Prvi kmetovi Trgovačke gospoštije u Ravnoj Gori bili su: Jakov Poljančić, Fridrik Leš, Ana (poslije Josip) Hakl, Juraj Glaser, gospoštijaska kuća, Štefan Weissbrod, Andrija Schiffner (Šifner), Ivan Beit, Biaggio Čadež, Antun Herlaić, Nikola Janez, Juraj Kalčić, Juraj Paukneht, Miko Rosman, Martin Leban, Luka Borić, Grgur Beuk, Franjo Haibl, Josip Stadler, poslije Josip Vančina, kuća kapelana, Petar Četpauer, poslije Ivan Svetličić, Urban Prems, Juraj Šnajder, Mihalj Rožman i Urban Kolenc, dakle u svemu 26 seljaka od čega je Ana Hakl uživala 10 rali zemlje, 17 žitelja po 9 rali zemlje, a ostali od 1 do 3 rala.²³

U starom Lazu bilo je 7 kuća, od toga jedna stražarska, a ostale su imali kmetovi Jakov Crnković, Martin Putrić, Mihalj Gašparac, Mato Krpan, Pavao Tomac i Mato Gašparac. Svaki od njih uživao je 14 rali zemlje.²⁴

Seljaci imadu veće ili manje posjede. Oni s malo posjeda moraju tražiti zaradu u drugim zvanjima a oni s više posjeda postaju lugari, poljari, mjesni suci i slično i obično su oprošteni od desetine. Tako je među kmetovima nastala ekonomska nejednakost.

Novčana renta koju su kmetovi na zemljište godišnje morali plaćati u sva tri mjesta Vrbovsko, Ravna Gora i Mrkopalj iznosila je 1014 forinti. Neki kmetovi su plaćali godišnje čak po 8 forinti zemljarine, a za taj novac mogao se kupiti dobar vol. U Ravnoj Gori bilo je god. 1773. 18

22. Erceg. o. c. str. 323

23. Erceg. o. c. str. 327

24. Erceg. o. c. str. 327

kuća, te je 17 obitelji imalo kuću, dok je u osamnaestoj kući bio gospoštij-ski službenik. Od 11—13 godina bilo je 11 muških i 17 ženskih osoba, od 14—25 godina bilo je 2 muškarca oženjena i 3 neoženjena, 2 udate žene i 1 neudata, od 26—40 godina bilo je muških 9 oženjenih i 2 neoženjena, 8 ženskih udatih i 5 neudatih, od 41—56 godina starosti bilo je 5 oženjenih muškaraca — ukupno 33 muške i 33 ženske osobe u svemu 66 osoba. Preko 56 godina starosti nije imala nijedna osoba. Selo Sušica imala je tada 19 kuća, od toga 18 obiteljskih kuća i kapelanija. Žitelja je bilo 56 muških i 41 ženskih, u svemu 97 osoba. U Starom Lazu bilo je 6 kuća, sa 9 muških i 8 ženskih osoba — ukupno 17 osoba.²⁵ U Sušici nema oženjenih muškaraca od 14—25 godina.²⁶ Oni svoju egzistenciju osnivaju u vanagrarnoj radinosti, a ne na zemljištu.

Godišnji prirast stanovništva u gospoštiji 1773. godine iznosio je 9 osoba porodom, a 16 osoba se doselilo, tako se u Ravnoj Gori godišnje rodilo obično po jedno dijete, a oko 12 osoba se doselilo. U Sušici se rađalo po troje djece, a po četiri se osobe doselile, dok je po jedna umrla. U Starom Lazu se isto godišnje rađalo po jedno dijete.

Od zemlje je u Starom Lazu živjelo 100% stanovnika, u Ravnoj Gori živjelo je 63%, a u Sušici nitko.²⁸

U doba Trgovačke gospoštije 1773. godine bilo je u Ravnoj Gori od stoke 18 volova i 19 krava, 5 telaca i 62 ovce; svega 104 komada. Sušica je imala jednog konja, 9 volova, 12 krava i jedno tele — ukupno 23 komada, dok je Stari Laz imao 28 volova, 5 krava, 2 teleta i 60 ovaca, ukupno 95 komada.²⁹

Volova imade svagdje najviše, ali to je zato, jer su na Karolinskoj cesti volovi služili za prevoz trgovačke robe.

Osim zemljoradnika u Ravnoj Gori bilo je 1773. godine još 12 radnika u tvornici potaše, tri sluge, tri sluškinje, jedan tesar, jedan obućar, jedan bačvar i jedan ranarnik, a u Sušici jedan stolar, jedan potkivač, jedan kolar, dva mlinara, jedan sluga, tri sluškinje i 82 radnika i majstora u tvornici stakla.³⁰

Nasljednik Marije Terezije Josip II izdao je 14. ožujka 1785. — Vrbovskom, Mrkoplju i Ravnoj Gori povelje kojima ih je ubrojio među privilegirane slobodne gradove svoje carevine. Tom poveljom u Ravnoj Gori dozvoljavalo se održavanje dvaju godišnjih sajмова: na dan Sv. Terezije 15. kolovoza, na dan Sv. triju kralja (6. I) i tjedni sajam svakog utorka. Ujedno je određeno, da stanovnici Ravne Gore imaju u svom magistratu jednog suca, jednog notara i četiri prisežnika. Izbori suca i prisežnika imali su se obaviti svakog prvog studena. Četiri tjedna nakon svog izbora, novoizabrana uprava imala se prijaviti usmeno ili pismeno nadležnoj gospoštiji, odnosno županiji. Magistrat je vršio jurisdikciju u

25. Erceg, o. c. str. 335

26. Ibidem

27. Erceg, o. c. str. 336

28. Ibidem

29. Erceg, o. c. 337

30. Erceg, o. c. 339

građanskim sporovima prvog stepena. Sudac je vodio blagajnički dnevnik i o primljenom ili izdatom novcu podnašao izvještaj upravi županije.

Porez na vino ostavljen je u korist općine dok općina ne izgradi potrebnu cisternu i ne osigura dovoljno vode za sajmove i žitelje.³¹

Cilj je povlastice bio proširenje trgovine i prometa i poboljšanje životnih uslova žitelja, koji su imali pravo otvarati mesnice i gostionice i loviti ribu. Iz gospoštijских šuma imali su žitelji Ravne Gore pravo na potrebnu količinu drva za izgradnju kuća i ogrjev. Ujedno su se žitelji mogli iskupiti tlake i daća, koje je određivao urbar.

Ovom je prilikom Josip II dao grb Ravnoj Gori. Štit grba je zaobljeno iscrtan, plave boje na kome se nalaze tri šiljasta kamenita si-vo—bijela brda. Srednje brdo je najveće — u podnožju se sva tri brda spajaju. Pred njima je grad s tornjem i crvenim krovovima. Zgrade grada imaju prozore i puškarnice, što označuje upravno područje. Pred zgradom pojas zelene boje, trava — zatim pojas oker boje, što predstavlja Karolín-sku cestu, dno polja ispunjava opet zelena boja. Na pravom nebu je između srednjeg i lijevog brda u liku ljudske glave zlatno sunce i opet između srednjeg i desnog brda srebrni polumjesec u porastu — opet u liku ljudske glave. Nad grbom je kruna s 5 vršaka, koji imaju u sredini svakog plave i crvene dragulje. Ponutrica krune je crvena, oko grba je natpis: Pečat povlaštenog grada Ravna Gora. (Sigill. privileg. oppidi Regii Ravna Gora).³²

Ustrojstvom općine vidimo da je i ravnogorska općina izjednačena s ostalim općinama u Hrvatskom primorju, jer je imala suce, prisežnike i notara. I Ravna Gora imala je dva suca — gospodskog suca i seoskog suca i notara. Vjerojatno je imala i neki statut, ali o tom nema nikakvih podataka. Tako u gubernijskim spisima iz godine 1882. spominje se »szudacz gospodczki« Matias Paver i »szudacz szelzki« Mihalj Gašparac i Michael Leban notar.³³ Ustanova općinskih sudaca zadržala se u Ravnoj Gori u sve vrijeme, dok je mjesto bilo pod jurisdikcijom Modruško—riječke županije.³⁴

Nakon ukinuća Trgovačke intendence u Trstu, ukinula se Trgovačka gospoštija, a 30. X 1776. godine, nakon primopredaje Rijeke i teritorija s desne strane Karoline, stvorena je Severinska županija.³⁵ Veliki župan nove županije bio je Josip Mailath de Szekhely, koji je ujedno bio i guverner Rijeke. Prva Županijska skupština održala se 10. XI

31. H A R — Povelja Josipa II kojom se daju mjestu Ravna Gora povlastice. Tekst povelje štampan je na kraju ovoga rada.

32. Naslovna je slika ispred teksta na povelji. Sama povelja se sastoji od 8 pergamentnih listova veličine 24x33 cm. Na drugoj strani prvog lista u ukrasnoj je slici prikazan grb Ravne Gore. Pismo pergamene je latinsko s ukrasnim slovima. Na kraju isprave potpisan je Josip II, comes Carolus Palfy i Josephus Pavich. Na osmom listu pri dnu prve strane upisano je, da je povelja protolirana u »Libro Regio I. ac clasis sub No 53 pag. 182« i potpis Ladislaua Bištrizer. Pri dnu povelje nalazi se veliki voštani grb Josipa II u izrezbarenju drvenoj kutiji u promjeru od 16 cm.

33. H A R G. F. (Gubernium Fluminense) br. 3743/1828.

34. Prema izvještaju o stanju javne uprave u županiji Modruško — riječkoj za godinu 1905, Ravna Gora je imala u općini bilježnika Antuna Majnarića, blagajnika Josipa Plotzera i mjesnog suca Josipa Herljevića. Mjesni je sudac imao i zamjenika Franju Pizenta.

35. Erecg Ivan, Konfiskacija Zrinjsko-Frankopanskih imanja. Postanak i ukinuće Severinske županije u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Jadranski zbornik V, Rijeka — Pula 1962, str. 59.

1777, u Mrkoplju na kojoj je bio veliki župan Josip Mailath i Nikola Škrlec, izaslanik Hrvatskog kraljevskog vijeća. Na skupštini je županija podijeljena u dva administrativna kruga: primorski i pokupski okrug. Ova je dioba nadopunjena tako, da se županija podijelila na četiri kotara, koji su se sastojali od slijedećih mjesta:

- a) Trgovački kotar obuhvaćao je mjesta Rijeku, Trsat, Kostrenu, Bakar i Kraljevicu.
- b) Primorski kotar čine mjesta Crikvenica, Selce, Novi, Bribir, Grižane, Belgrad, Drivenik, Hreljin, Lič, Fužine, Lokve, Grobnik, Lopača i Podbreg.
- c) Brodski kotar (processus brodensis) čine mjesta Vrbovsko, Sušica, Ravna Gora, Mrkopalj, Brod na Kupi i Čabar.
- d) Kupski kotar sačinjavaju mjesta Karlovac, Novigrad, Bosiljevo, Severin, Ribnik i Svetice.³⁶

Najviši organ županije bila je velika ili redovna skupština (congregatio generalis). Skupštinu je sazivao veliki župan u raznim mjestima županije. Tako se godine 1884. velika županijska skupština održavala u Ravnoj Gori.³⁷

Na skupštinu su dolazili svi plemići — posjednici, koji su zastupali svoje lične interese, oni se nisu brinuli za narod kraja, gdje su boravili.

Osim velike skupštine sazivala se i mala županijska skupština, kojoj je predsjedavao podžupan. Na maloj skupštini rješavali su se hitni i važni tekući poslovi županije.

Za sudstvo osnovan je županijski sud (sedria) za cijelu županiju, plemićki sud za svaki kotar i vlastelinski sud (sedes dominalis) koji je rješavao sporove između vlastelinstva i podložnika.

Veliki župani severinske županije bili su: Josip Mailath de Szekehely do 1783. zatim Pavao Almasi de Zladany do 1786. pa Ivan Szapary.

Županija se u svom radu oslanjala na seoske suce, koji su bili pomagači županije. Županija se često puta u svom djelovanju nije obazirala na mjesne običaje i želje naroda. Ukidanjem Hrvatskog kraljevskog vijeća 1779. — Severinska je županija kao sve ostale županije podložena Ugarskom namjesničkom vijeću. Ukinuo ju je Josip II 18. III 1875., kad su ukinute i sve ostale županije. Jedan dio Severinske Županije pripojen je Zagrebačkom okrugu, a drugi dio je pripojen Primorskom okrugu pod »Littorale Hungaricum« zatim pod riječki gubernij.³⁸

Nasljednik Josipa II, njegov brat Leopold II, vratio je Hrvatskoj ustav i municipalna prava. Franjo I (1792—1835), kao i njegov predšasnik Leopold II, potvrdio je povlastice dane Ravnoj Gori i naredio, da se povelja prevede na hrvatski jezik i da se takav prijevod kao i original trajno čuva u općini.³⁹

Mirom u Schönbrunu 14. X 1809. Rijeka je s Primorjem i Hrvatskom do Save ustupljena Napoleonu. Iz tih je krajeva Napoleon stvo-

36. Erceg, o. c. str. 60.

37. Erceg, o. c. str. 61.

38. Erceg, o. c. str. 75

39. HAR Gubern. Flum. br. 1696 i 1697/1823.

rio Provinciju Iliriju. Za vladanje Francuza i u Ravnoj Gori su uvedeni neki Napoleonovi zakoni. U mjestu je boravio francuski časnik s malom vojnom posadom. Nakon odlaska Napoleonovih trupa za Ravnogorcu su nastala teška vremena. Za vrijeme samoga rata s Napoleonom i poslije, tj. od 1813—1819. godine u mjestu je boravilo mnogo vojnika. Neki su bili tu stalno, a neki na prolazu Karolinskom cestom, pa su samo konačili u Ravnoj Gori. Vojska je žiteljima činila mnogo štete, a da se ne računa ukonačivanje vojske, za koje se, uostalom, stanovništvo većinom nije obeštećivalo.⁴⁰ Godine 1816. mjesto je također nastradalo od tuče, tako da su bili uništeni gotovo svi usjevi.

Iza poraza Napoleona u Rusiji, Austrija se pridružila svojim saveznicima i od 1813. ponovo je vodila rat protiv Napoleona. Rezultat ratovanja bio je za Austriju povratak izgubljenog teritorija i proširenje njenih posjeda. Kraljevskim otpisom od 5. VIII 1822. bile su opet inkorporirane prekosavske zemlje s Primorjem i Rijekom kraljevini Ugarskoj odnosno Hrvatskoj. Od prekosavskih zemalja stvorena je opet Severinska županija (1. XI 1822).

Na teritoriji Severinske županije osnovana je u Vrbovskom gospoštija (Herrschaft) koja se dijelila na 4 sučije od kojih je:

- 1) Sučija Vrbovsko s mjestima Vrbovsko, Jablan, Kamensko, Stubica i Hajdin;
- 2) sučija Ravna Gora s mjestima Šijska Kosa, Polička Kosa, Lisinska Kosa, Stari Lazi, Novi Lazi i Sušica;
- 3) sučija Mrkopalj,
- 4) sučija Komorske Moravice.

Izvan tih sučija postojao je kastelanat Fužine, Hreljin, Bakar i gospoštija Vinodol.⁴¹

Već 1823. godine prestala je radom Severinska županija te je Rijeka i Hrv. primorje podređena riječkom guverneru.⁴² Povlastice Josipa II dane Ravnoj Gori (potvrđene po Leopoldu II 26. srpnja 1792, i po caru Franji I 1822) potvrdila je i pokrajinska skupština Severinske županije dana 9. siječnja 1823. člankom XVII. Na toj je skupštini zaključeno, prema izvještaju Sigismunda Födröczya redovnog plemićkog suca, da se privilegiranim trgovištima Vrbovskom, Ravnoj Gori i Mrkopolju uz potvrdu povlastica obnovi i magistrat.⁴³ Iste su godine zatražili žitelji sela Kosa, Stari i Novi Laz, da se pripoje privilegiranoj općini Ravna Gora.⁴⁴ Taj zahtjev je Kosa te Stari i Novi Laz podnio prvi put još u studenom 1793. i često ponavljao. Kako Stari Laz, Novi Laz i Kosa nisu nigdje u povelji Josipa II spomenuti, to su kameralni inspektori Antun Horvatinović i njegov zamjenik Martin Leonariss na glavnoj skupštini Severinske županije, koja se održavala 1. veljače 1823. taj zahtjev odbili.⁴⁵

40. Vidi originalne molbe Ravnogoraca na kraju teksta za podmirenje troškova od 25. listopada 1822. koji se pod brojem 73 nalaze u Gubernijskom fondu HAR.

41. Archivio di Stato Trieste . . . Praes. Gubern. br. 1510 od 22. V 1823. fasc. 823 IX/19 — 1616 P.

42. Čuvaj Antun. Grada za povijest školstva II, Zagreb 1910 — 1914, str. 433.

43. HAR Gub. br. 934/823. Prilog br. 147 Abth. 1 fasc. 2

44. HAR Gub. br. 1696 Abth. 1 fasc. 2

45. HAR Gub. br. 1697 Abth. 1 fasc. 2

Iz spisa riječkog gubernijskog arhiva jasno se razabire, da je u drugoj polovici XVIII stoljeća u Ravnoj Gori postojao i kaštel. Početkom XIX stoljeća kaštel je bio u ruševinama, pa je bilo pokušaja, da se obnovi. Na žalost do tog ostvarenja nije došlo, pa se danas pravo ni nezna na kome je mjestu bio. Najviše se radilo na obnovi kaštela u godinama od 1823. do 1826.⁴⁶

Pod vladom bana Jelačića uspostavljena je cjelokupnost i ustavnost hrvatske države. U vojsci pod komandom bana, koja osvaja Rijeku i pripaja je Hrvatskoj sudjelovali su i Gorani. Za vrijeme organiziranja sudstva i uprave u XIX stoljeću određeno je bilo, da sudska kotarska ispostava bude u Ravnoj Gori, gdje je bio sucem Kukuljević. Iz Ravne Gore Kotarski sud premješten je u Moravice, gdje je bio sucem riječki rodoljub Frazmo Barčić. Iz Moravica se kotarski sud seli u Vrbovsko.⁴⁷

Godine 1851. osnovana je riječka županija u čijem se teritorijalnom sastavu nalazi i Gorski kotar. Kotarsko mjesto bile su Delnice. Novim preustrojtstvom 1854. godine Gorski kotar ima četiri kotara i to: Čabar, Delnice, Vrbovsko i Severin s Bosiljevom. Tako je ostalo sve do godine 1875, kad je mjesto kotara osnovana podžupanija u Delnicama.

Godine 1886. dolazi opet do promjene; mjesto četiri osnovana su tri kotara: Čabar, Delnice i Vrbovsko sa Severinom. Sva tri kotara bili su u sastavu novoosnovane Modruško-riječke županije. Ovakva podjela je ostala sve do pada Austro-Ugarske.

U drugoj polovici XIX stoljeća, osobito između 1869—1874. harala je u Ravnoj Gori kolera, koja je vjerojatno stigla u mjesto inficiranim putnicima, koji su putovali Karolinom ili radnicima na željezničkoj pruzi otvorenoj u tom razdoblju. Najviše su stradala djeca i omladina. Tako su 1869. umrle od kolere 103 osobe, 1871. god. 135 osoba, a 1874. godine umrlo je 111 osoba, dok je u ostalim godinama tog razdoblja godišnji pomor bio oko 70 osoba.⁴⁸ Narod se branio od kolere na taj način, da je djeci vješao o vrat nizove bijelog luka (češnjaka) i po kućama palio brinje (vaccinium myrtillus).

To je bilo i vrijeme teške nezaposlenosti, tako da su mladići jednu nezapaljenu cigaretu držali u ustima kroz cijelu godinu, kad su bili na plesu, a u džepovima su im zvonili komadići stakla, umjesto novaca.

Zemljišne zajednice su osnovane 1894. godine. Najjače Zemljišne zajednice bile su u mjestima uz Karolinsku cestu. Svojim uzornim vođenjem gospodarstva Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori bila je od vrlo velike koristi za mjesto i žitelje.

Od sedamdesetih godina XIX stoljeća dalje vodio je ravnogorsku općinu duži niz godina bilježnik Nikola Majnarić. On je bio prvi ravnogorski bilježnik. Bilježnik je bio službeni predstavnik općine, kome je pomagao općinski sudac u vršenju općinske administracije.^{49*} Veće gra-

46. HAR Gub. br. 2470/1825. Abth. 11 fasc. 2, Gub. br. 4125/1826 Abth. 11 fasc. 2 i dr.

47. Strohal R. Uz Ljujzinsku cestu, str. 53.

48. Ove podatke dostavio mi je ravnogorski župnik Ivan Perušić, kako ih je našao u matici mrtvih.

49a Ustanova općinskog suca održala se u Ravnoj Gori do 1918. g.

đanske sporove rješavaju kotarski sudovi. Nikolu Majnarića naslijedio je Ante Majnarić, koji je početkom XX stoljeća postao općinski načelnik i član županijske skupštine (1908—1914).

Tokom prvog svjetskog rata (1914—1918) žitelji su Ravne Gore toliko osiromašili, da se većina obitelji hranila samo »borovicama«, koje su obilno uspijevale po ravnogorskim brdima (brusnica *vaccinium vitis idaea*).

II RAVNA GORA OD 1918. GODINE DO DANAS

Nakon svršetka prvog svjetskog rata 1918. godine i raspada Austro-Ugarske monarhije u novoproklamiranoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, postojala je u Ravnoj Gori nadalje općina. Vodio ju je bilježnik Velimir Miščević. Općina je bila politički teritorijalno u sastavu kotara Vrbovsko. Uz općinu, u mjestu, bila je četverorazredna osnovna škola, i šumarija, pošta i župni ured.

Nakon ukidanja Vidovdanskog ustava i osnivanja banovina 1929. godine mjesto Ravna Gora pripalo je Savskoj banovini.

To je bilo vrijeme teške gospodarske krize, pa je nezaposlenost i emigracija izazvala teško stanje u Ravnoj Gori. U to vrijeme u mjestu se širi komunistička štampa i stvara se veliko nezadovoljstvo protiv diktatorskih režima. Na državnim izborima (o čemu će biti kasnije više rečeno) pobjeđuje u Ravnoj Gori obično predstavnik Seljačke stranke ili Komunističke partije.

Dana 26. VIII 1939. stvorena je banovina Hrvatska. Banska vlast pod pritiskom fašističko desničarskih elemenata stvara koncentracione logore u koje zatvara većinom komuniste. Prema radničkom pokretu i prema komunistima banovina Hrvatska poduzima oštre mjere, proganja ih, zlostavlja i kažnjava. U to doba izvršeno je nekoliko premetačina po kućama u Ravnoj Gori pa su nekoji istaknutiji ljevičarski orijentirani žitelji bili stavljeni pod oružničku prislotru.

Napadom nacističke Njemačke na Poljsku (1. IX 1939) otpočeo je drugi svjetski rat. Za vrijeme tog rata, kao što je poznato, stvorena je tzv. Nezavisna Država Hrvatska, kojom su zapravo gospodarili Nijemci i Talijani.

Pod njemačkom i talijanskom okupacijom bili su narodi Jugoslavije u vrlo teškom položaju. Nastala su hapšenja, ubijanja i progoni svih antifašista i komunista, kao i ostalih naprednih rodoljuba. Vršeni su masovni pokolji žiteljstva, pljačkanje narodne imovine i spaljivanje čitavih sela. Osnovani su logori u Jasenovcu, Staroj Gradiški, Gospiću, na otoku Rabu i Pagu i drugdje. Mržnju i gnjev narodnih masa usmjerila je radnička klasa u oružanu borbu protiv okupatora i njegovih domaćih pomagača. Oružani ustanak pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije počeo je proglasom koji je partija uputila narodima Jugoslavije. Još 1941. osnovan je u Beogradu glavni štab partizanskih odreda pod nazivom

Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije, Maršal Tito bio je glavni vojni komandant svih partizanskih odreda.

U Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru narod se okuplja u redove Narodnooslobodilačke vojske. Pod komandom Nikole Cara, komandanta crikveničkog i novljanskog kotara vrše se diverzantske akcije u Primorju i Gorskom kotaru. Već u listopadu 1941. godine na području Gorskog kotara i Primorja osnovana su dva bataljona. Drugi bataljon zvao se »Matija Gubec«. Taj bataljon, uz pomoć ostalih partizanskih vojnih jedinica, oslobađa i mjesta s većom neprijateljskom vojnom posadom.

Kad je neko područje bilo oslobođeno od neprijatelja birani su odmah narodnooslobodilački odbori (NOO). Oni su bili prvi počeci nove narodne vasti. Te je odbore birao narod, a vršili su zadatke, koje im je borba trenutno nametala. Odbori su se brinuli o snabdijevanju onih partizanskih odreda, koji su bili u borbi, vodili su brigu o liječenju ranjenih boraca i držali red na oslobođenom teritoriju. Briga oko ishrane NOV i naroda bila je dužnost narodnooslobodilačkih odbora.

Talijanska vojska, koja je nakon kapitulacije Jugoslavije, ušla u Ravnu Goru i Mrkopalj, napustila je mjesto Ravnu Goru 15. ožujka 1942, a već 21. ožujka napušta mjesto i oružnička posada. Dijelovi II bataljona »Matije Gupca« u kome su pod komandom heroja Nikole Cara bili većinom Gorani i Primorci, ulaze u Ravnu Goru 22. ožujka. Tom zgodom izdaje štab Primorsko-goranskog odreda proglas narodu Ravne Gore i Mrkoplja, koji je objavljen kao posebno izdanje »Partizanskih novina«, glasila štaba, od 29. ožujka 1942. U tom se proglasu narodu tumače ciljevi narodnooslobodilačke borbe i opovrgavaju klevete koje su se iznosile od strane narodnih neprijatelja protiv partizana. Ujedno se ističe, da su životi građana u sigurnosti i da je »imovina sigurna od pljačke i otimačine, nacionalni i vjerski osjećaji naroda poštivani, sloboda kretanja osigurana... i sloboda zajamčena.« No već 15. travnja ulazi ponovno tal. vojska u Ravnu Goru, gdje više nije bilo partizanskih snaga. Talijanska posada ostaje u mjestu do 15. listopada, kada je smjenjuje ustaška posada, koja ostaje u mjestu do 17. prosinca. Toga dana »Gupčev bataljon« osvaja mjesto, a zarobljene ustaše odvodi u Drežnicu na suđenje. Poslije toga ostaje mjesto trajno pod nadzorom Narodnooslobodilačke vojske.^{49b}

Prvi narodnooslobodilački odbor osnovan je u Ravnoj Gori 23. ožujka 1942. Predsjednik prvog NOO bio je Ivančić Stjepan, a članovi su bili Antolčić Stjepan, Svetličić Antun, Žagar Vinko, Janež Josip, Poljančić Anton, Herljević Franjo, Podgornik Juraj, Podobnik Ferdo i Vidmar Rudolf.

Početkom 1945. godine započeo je radom Okružni narodni odbor za Gorski kotar u Delnicama. Predsjednik prvog Okružnog odbora u Delnicama bio je Toma Ećimović rodom iz Ravne Gore. Zaključkom članova Okružne narodne skupštine od 14. veljače 1946. taj se odbor potpuno rasformirao i prestao radom koncem mjeseca veljače 1946. Povodom tog

49b Antić V.: Narodni heroj Nikola Car . . . Jadranski Zbornik II Rijeka — Pula 1957. str. 51

rasformiranja područje kotara Fužine, Čabar i Delnice pripojeno je pod nadležnost Okružnog narodnog odbora za Hrvatsko primorje sa sjedištem u Sušaku, a područje kotara Vrbovsko i Ogulin pod nadležnost Okružnog NO Karlovac. Ovim istim zaključkom, a povodom molbe žitelja Ravne Gore, Starog Laza i Stare Sušice, bivša općina Ravna Gora, izdvojena je iz kotara Vrbovsko i ulazi u sastav kotara Delnice.⁵⁰ Okružni narodni odbor za Hrvatsko primorje nosi otada naslov: Okružni narodni odbor primorsko goranski.

Nakon ukidanja Okružnih odbora (1947) Ravna Gora ostaje neko vrijeme pod kotarom Delnice, općina se premješta u Skrad, (1955—1961), dok konačno 1963. nije pripala pod kotar Rijeku u okviru komune Delnice. U Ravnoj Gori djeluje Mjesni narodni odbor, dok je općina od 1961. god. u Delnicama.

III OPĆE PRIVREDNE PRILIKE

Prvi stanovnici Ravne Gore bili su siromašan svijet, koji je naselio Ravnu Goru na izričito insistiranje bečkog dvora. Oni su od 1732. bili uglavnom čuvari Karolinske ceste, dužni su bili prema urbaru odgrtati zimi snijeg, popravljati cestu i čuvati terete, koji su se njome prevozili od pljačke hajduka. Nije stoga čudnovato, da su prvi stanovnici Ravne Gore bili u većini goniči blaga po Karolini ili su pak bili kirijaši, vozeći uz naplatu na svojim volovima trgovačku robu po toj cesti. Uz taj posao počeli su se žitelji baviti zemljoradnjom i stočarstvom. U arhivu Trgovačke tršćanske intendenze spominje se, da je od god. 1769. do 1776. bila u Mrkoplju škola za uzgoj ovaca i oveća štala za ovce, pa je prema tome vjerojatno i Ravna Gora posjedovala veći broj stoke sitnog zuba, to jest ovaca.⁵¹

Od zemljoradnje dobivali su povrće, osobito kupus i krumpir, a od žita najbolje uspeva zob, ječam, a donekle i pšenica. Da se olakša život podanika i njihovi prihodi urbar Komercijalne gospoštije od 4. travnja 1772. obuhvaća ove odredbe:

- 1) Zemlja i kuće daju se podanicima putem kupovnog ugovora u njihovo vlasništvo (ad dominium utile) dok pravo raspoložbe zadržava gospoštija (dominium directum),
- 2) podanici dobivaju građevno i gorivo drvo iz gospoštijških šuma, prema doznaci gospoštijškog službenika,
- 3) nekretnine se mogu kupiti i prodati po cijeni koju određuje urbar, a osim toga plaća se gospoštiji još 10% od ukupne procjene kao laudemium (odobrenje prenosa). Real zemlje plaćao se po 4 forinte. Laudemium od kuće također iznosi 4 forinte.

50. HAR Spisi Okružnog NO za Gorski kotar br. 4131/1946.

51. Archivio di Stato Trieste, Intendenza Commerciale per il Littorale Trieste, fasc. 1769 — 1776.

4) Podanici potpuno raspoložu svojim posjedom te ga uz odobrenje mogu i prodati, ili ga u slučaju smrti nasljeđuju najbliži srodnici. Posjedniku se može oduzeti zemlja jedino u slučaju ako u 2 godine nije platio poreza, ili je dužan, ili zemlju ne obrađuje.

Osim toga gospoštijaska kancelarija ubirala je razne takse kod prenosa prema veličini zemlje ili prema radu koji je trebalo izvršiti. Od rala zemlje godišnji porez za bolju zemlju bio je 30, a za slabiju 20 novčica. Podanici su od svih vrsti žita i sijena bili dužni davati desetinu gospoštiji. Od povrća i heljde desetina se nije davala. Kmetovi su vršili i ostale manuelne poslove za gospoštiju. Kosili, sušili i spremali su sijeno i otavu, odstranjivali snijeg i popravljali cestu, nosili službena pisma unutar gospoštijaskog područja, a za ostali rad bili su plaćeni kako je to već spomenuto. U to se je vrijeme intenzivnije počeo upotrebljavati i stajski gnoj u obradi zemlje i ta je novost brzo primljena na selu.

Josip II dao je mjestima uz Karolinu posebne povlastice.⁵³ Tom poveljom dobila je Ravna Gora pravo održavanja godišnjih sajмова robnih i stočnih i pravo održavanja tjednih sajмова. Sajmišne prihode ubirala je općina u svoju korist. Nadalje, žitelji Ravne Gore mogli su otvarati gostionice i mesnice, imali su pravo ribarenja i korištenja šuma za građu i ogrjev. Stanovnici su se s novcem mogli otkupiti od svih urbarijalnih daća koje su davali gospoštiji. Općina — magistrat postala je samoupravna jedinica, a njeni su žitelji živjeli u potpunoj građanskoj slobodi. To je bio razlog da su se u Ravnu Goru gradnjom Karolinske ceste (1732) počeli naseljavati žitelji iz Primorja, Like, Slovenije i Češke. Kako svi nisu mogli živjeti od zemlje, niti od prevoza robe po cesti, počela su se razvijati i druga zanimanja i tražilo se vrelo prihoda i zarade i u drugim mjestima na području Ravne Gore. Tako je u Staroj Sušici osnovao svoju staklanu češki staklarski majstor Franjo Antun Holub. Oko godine 1760. na teritoriju Češke vode se ratovi (sedmogodišnji rat), pa znamenita češka staklarska proizvodnja doživljava veliku krizu. U Češkoj je glad i češki staklari prisiljeni su da sele iz zemlje. Da to iseljavanje nekako spriječi, carica Marija Terezija seli neke staklane u druga austrijska područja, a kao jedno od najpogodnijih područja za staklarsku proizvodnju smatrao se Gorski Kotar.⁵⁴ Marija Terezija je tim staklanama u Gorskom kotaru mislila konkurirati mletačkoj proizvodnji stakla i ostvariti onaj trgovački procvat, koji je njezin otac Karlo želio ostvariti ali nije mogao. Stoga je uz Karolinsku cestu naselila neke češke obitelji, a među ostalim i obitelj staklarskog majstora Antuna Holuba. Na to naseljavanje Čeha bilo je skopčano s velikim poteškoćama. Domaći živalj i doseljeni Vlasi nisu dozvoljavali useljavanje čeških obitelji u Sušicu i Ravnu Goru, iz bojazni da im ne otmu zaradu i kruh, koji je njima potreban.⁵⁵ Stoga im nisu davali niti kuća za stanovanje, niti su im

52. Kvaternik J., Povijest Gorskog kotara . . . str. 12.

53. Povlastice se vide iz originalne povelje, koja se čuva u HAR.

54. Despot Miroslava, Pokušaji manufakture u Građanskoj Hrvatskoj u XVIII stoljeću, str. 45. Grada za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga 12, Zagreb, 1962.

55. Despot Miroslava, o. c. str. 46.

htjeli prodavati hranu, a sprečavali su im i gradnju kuća, tako da su došljaci dugo vremena stanovali u provizornim šatorima. Najviše vike bilo je protiv Holuba, koji je sagradio staklanu u Sušici i 1766. počeo s radom. Holub je od Marije Terezije dobio dozvolu da svojim radnicima dade napuštene i nenastanjene kuće, u kojima su nekad stanovali Vlasi. Staklana u Sušici, uza sve nepogode, radila je i poslije Holubove smrti, sve do početka XIX stoljeća.

Sam Holub tijekom svog rada bio je izvrnut raznim neprilikama, pa je, prema njegovom iskazu, u lipnju 1768. napadnut i temeljito opljačkan.

Tom je prilikom njemu oteto 400 forinti gotova novca i velika količina robe. Kako Holub nije dobio naknadu štete, bio je prisiljen tražiti financijsku pomoć da nastavi rad u staklani. Temišvarska mu je kompanija tu pomoć dala i uz to kupovala njegovu staklarsku robu sve do svog prestanka 1773. godine. Drugi Holubov financijer bio je ljubljanski trgovac Fridrich Weitenhiller.⁵⁶ Ugovorom sklopljenim 14. II 1770. Holub se obavezao da će za njega proizvoditi prvoklasnu staklenu robu, dok mu se ne nadoknade svi troškovi. Weitenhiller je namjeravao pomoću riječkih trgovaca tu staklenu robu prodavati izvan granica austrijske monarhije pomorskim trgovačkim brodovima. Weitenhiller nije bio zadovoljan robom koju mu je Holub slao, pa je zbog toga među njima izbio novi spor.

Staklana u Sušici je između 1771. i 1772. izrađivala najraznovrsnije staklene predmete na češki način. To su uglavnom bile čaše, pehari, čašice, boce. Bilo je tu mnogo kvalitetne robe, ali staklene su ploče bile nečiste i teške.⁵⁷

Zbog tih ploča nastao je spor između Weintenhillera i Holuba. Weintenhiller je, ne samo iz financijskih razloga, nego i iz trgovačkog ugleda, tražio novu pošiljku, jer je na svim tim predmetima imao utisnute svoje inicijale FW ili W kao oznaku svog sudioništva u staklani. Time je kupac njega smatrao suodgovornim suvlasnikom. Ti inicijali FW ili W su prva tvornička marka jedne naše staklane, koja je radila s našim ljudima na našem području. Do sada nije pronađen nijedan primjerak staklene robe označen tim slovima.

Fridrich Weitenhiller je umro 28. travnja 1772, a naslijedio ga je njegov brat Josip Weitenhiller. On je tražio od Holuba da izvrši svoje obaveze prema ugovoru, ali spor se nije tada riješio, jer se Holub oglušio na sve usmene i pismene prijetnje.

Kako je u isto vrijeme prestala radom »Temišvarska kompanija« i umro trgovac Fridrich Weitenhiller, to Holub prestaje s radom i pregovorima, kako s »Temišvarskom kompanijom« tako i s Weitenhillerovim nasljednikom Josipom.⁵⁸

Iz teške neprilike izvukao se Holub time, što je prestao radom na ukrasnim predmetima, a izrađivao je samo staklene ploče i zelene čaše

56. Ibidem

57. Ibidem

58. Despot Miroslava o. c. str. 47.

za vodu. U Holubovom izvještaju Ugarskom namjesničkom vijeću, Holub detaljno opisuje svoje poslovanje i proizvodnju.⁵⁹ Prema tom se izvještaju vidi, da veći dio robe to jest čaše i ploče prodaje Egiptu, Italiji, Francuskoj i Španiji, dok mu je najslabiji kupac bila Hrvatska. Staklana je prema Holubovom izvještaju radila s 10 peći i s 10 staklara. Dvadeset radnika obavljalo je sporedne poslove, donosilo i odnosilo materijal, ložilo peći, spremalo gotovu robu i vršilo ostale poslove. Bjelutak slabije kakvoće dobivao se u blizini, a bolji bjelutak dovažao se iz okolice Zagreba. Holub je umro koncem godine 1781, a posao u staklani dalje vodi njegova udovica. U to se ponovno javlja Josip Weitenhiller, koji preko karlovačkog magistrata traži isplatu svojih potraživanja u visini od preko 2000 forinti. Holubova se udovica oglušila i na to potraživanje i nesmetano je nastavila radom. Kako je taj spor riješen nije poznato.⁶⁰

Godine 1784. rad je u staklani smanjen, jer je zapeo izvoz u Španiju, ali staklana svojom robom sve više osvaja domaće tržište. Preprodavaoci robe nalaze se u Zagrebu, Rijeci i Zemunu, a u staklani radi oko 50 ljudi, od tih je 7 čeških staklarskih majstora, ostalo su domaći ljudi.⁶¹

Godine 1802. posredstvom časnika baruna Portnera, muža Holubove kćeri, dolazi staklana u Sušici pod vojnu upravu. Kako je staklana radila pod vojnom upravom nije poznato, ali je sigurno da je oko 1811. god. sasvim prestala s radom. Njenim prestankom prestala je zarada naših ljudi u Sušici koji su u staklani imali vrelo svojih prihoda.

Nekoliko godina kasnije kupuje čitav sušički posjed grof Laval Nugent, vlasnik Trsata. Kako je grof Nugent dobio trsatski dvorac preko riječkog trgovca Luja Adamića od bakarskog magistrata za simboličnu cijenu vidi se iz spisa nađenih po kasnijem vlasniku trgovcu Neubergeru u dvorcu u Sušici.⁶² U Nugentovo vrijeme staklana ne postoji. Lavalova Nugenta poslije njegove smrti naslijedio je njegov sin Artur, koji neke očeve posjede godine 1890. prodaje riječkom trgovcu Hermanu Neubergeru.

Iako staklana u Sušici nije ispunila nade Marije Terezije i nije mogla konkurirati venecijanskom staklu, ipak je razvila veliku i značajnu djelatnost u našim krajevima. Sušica je kao poznatije mjesto nastala tek u XVIII stoljeću, a naseljena je isprva bila samo Vlasima, koji su kasnije raseljeni ili su se izmješali s novodošlim domaćim žiteljstvom. Svoje ime Ponte Sušica (Sušica na Mostu) dobila je za razliku od Monte Sušice (Sušica na Brdu) današnje željezničke postaje Kupjak.

U isto vrijeme dok je u Sušici radila staklana u Ravnoj je Gori radila »tvornica potaše«.⁶³ Proizvodnja pepeljike (potaše, kalijeva karbo-

59. Izvještaj iz god. 1781. Acta Comitatus Severiensis 1781 Fasc. XIII (29) Nr. act. 76. Arhiv. S. R. Hrvatske Zagreb.

60. Podaci su uzeti iz radnje Despot dr Miroslave o. c. str. 47.

61. Despot . . . o. c. str. 47.

62. Riccardo Gigante, Stralcio dalla Corrispondenza di Lodovico Andrea Adamich col tenente maresciallo Laval Nugent, pag. 131-172, Rivista della Società di studi Fiumani in Fiume 1937 — 1938, Fiume, 1940.

Herljević Antun, Pregled općinske organizacije u Bakru u XIX stoljeću. Vjesnik HAR. VIII — IX, str. 45, Pula, 1964.

63. Bičanić Rudolf, Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750 — 1860.) Zagreb, 1951. Izdanje JAZU, str. 121—122.

nata) osniva se na eksploataciji bukovog drva i to na najneekonomičniji način. U Ravnoj Gori, u tvornici potaše, našlo je zaposlenje oko 20 radnika.

Pepeljika se dobivala paljenjem drva, a dobiveni pepeo lužio se u za to priređenim kotlovima, pa se kristaliziranjem i kalciranjem stvarala potaša.

Potaša se upotrebljavala u kemijskoj industriji, u medicini, u bojarstvu, za izradu sapuna, a naročito je potrebna u proizvodnji stakla.

Glasovito venecijansko staklo izrađivalo se s potašom uvezenom iz Hrvatskog primorja i Krka, gdje su Frankopani prodavali potašu napravljenu spaljivanjem naših šuma u Primorju, Krku i Gorskom kotaru.

Pepeljarenje je u XVIII i početkom XIX stoljeća bilo toliko razvijeno da je potaša bila jedan od važnijih izvoznih proizvoda Hrvatske.⁶⁴ Središte čitave proizvodnje bila su u Gorskom kotaru mjesta Ravna Gora i Fužine.⁶⁵ Grof Vincenc Batthyany tvrdi, da se u lužionicama u Rijeci oko god. 1793. proizvodilo iz pepela dovezenog iz Gorskog kotara, samo u jednoj godini oko 1500 vagona potaše.⁶⁶ Iako je proizvodnja potaše trenutno zapošljavala dobar dio naših ljudi — ona je ipak bila smrt naših šuma i velika šteta za šumsko gospodarstvo.

Drugi prihod, neredovit i od manje važnosti, bilo je paljenje ugljena, koje se proteglo čak do XX stoljeća. Paljenje slatkog ugljena, vršilo se obično u šumi i za taj posao dovoljne su bile bukove grane. Na jednom mjestu napravila se »kopa«. Granje se složilo u obliku polukugle u promjeru od oko 2—3 m. Povrh granja metalo se busenje zemlje da zrak ne ulazi i da tako ne pojača gorenje. Na vrhu polukugle »kope« bio je mali otvor za dim. Kad se kopa zapalila ona je polako tinjajući gorjela tako, da ostavlja što više ugljena. Tako dobiveni ugljen prodavao se kovačima i za upotrebu u domaćinstvima.

No ni ta grana privrede nije bila naročito ekonomična niti je pružila neku naročitu zaradu našim ljudima iako nije uništavala šume toliko, koliko je uništavala proizvodnja potaše.

Najveći prinos privrednom razvitku Gorskog kotara bilo je osnivanje pilana. One su isprva malog kapaciteta s pogonom na vodu, ali kasnije prelaze sve više u veća industrijska drvena poduzeća. Prva je pilana u Staroj Sušici sagrađena 1808. godine dok prva pilana u Ravnoj Gori potječe iz 1830. godine.⁶⁷

Prve pilane na vodeni pogon, jačine 2 do 8 konjskih snaga, radile su s malim kapacitetom od oko 900 m³ na godinu. One su pilile godišnje od 200 do 2000 m³ drva. Najveći procvat pilana bio je poslije 1850. Tada se naglo dižu pilane, a njihova je pogonska snaga utrostručena. Bilo je pilana i sa po 50 konjskih snaga koje su radile s kapacitetom od 5000 m³ godišnje. Iako se u to vrijeme pretežno tražila hrastova građa ipak Gorski kotar ne gubi svoj značaj, jer nalazi svoj izvor prihoda u jelovoj građi, kojom Gorski kotar obiluje.

64. Bičanić, o. c. str. 122.

65. Ibidem

66. Ibidem

67. Bičanić, o. c. str. 116

Poslije 1848. godine javljaju se i u eksploataciji drva parni strojevi te eksploatacija šume postaje sve intenzivnija. Parni pogon ne zavisi od vode, pa su parne pilane mogle raditi i za najvećih suša. Prva parna pilana podignuta je u Prezidu (1849); njen je vlasnik bio Vilhar. Druga parna pilana je Durbašićeva u Crnom Lugu (1850), a treća parna pilana podignuta je u Ravnoj Gori 1860. godine⁶⁹

U Ravnoj Gori već početkom XX stoljeća nema parnih pilana. Zbog nezaposlenosti narod masovno seli najviše u Ameriku, zatim na šumske radove u Slavoniju, Ugarsku i Rusiju. U mjestu Sušici je doduše radila u to vrijeme parna pilana Feliksa Neubergera. Neubergerova je pilana u Sušici oko 1897. god. zapošljavala do 80 radnika uz dnevnicu od 70—80 filira. Pilana u Sušici je radila sa 4 jarma i 3 kružne pile, a motor je bio jačine od 36 KS.⁷⁰

Općina Ravna Gora sa Sušicom, Vrhom, Kosom i Starim Lazom brojila je 1902. godine 3280 stanovnika. Taj veliki porast žitelja trebalo je zaposliti, pa je narod naveliko iseljivao iz mjesta u Ameriku i u druge zemlje. Tako je već 1908. bilo na radu u Americi 308 muških i 95 ženskih osoba, ukupno 403 osobe, koje su samo 1908. godine poslale kući, 90.098 kruna od svoje zarade. Kako je ta seoba rasla vidi se iz podataka iz 1911. godine. Te je, naime, godine bilo u Americi iz Ravne Gore 900 muških i 350 ženskih osoba, ukupno 1250 osoba, koje su 1911. godine od svojih zarada poslale kući 272.421 kruna. Te iste, 1911. godine u druge je zemlje iz Ravne Gore otišlo na rad 320 muških i 53 ženske osobe, koje su poslale kući 38.000 kruna. Prema tome na radu u drugim zemljama bilo je 1911. godine 1623 osobe. Slično stanje bilo je 1910. a i daljnjih godina, sve do početka prvog svjetskog rata, broj se iseljenika stalno povećavao.⁷¹

Oko godine 1895. proradila je u Delnicama tvornica pokućstva iz savijena drva, koja je imala svoju podružnicu i u Ravnoj Gori. Vlasnik te tvornice bilo je dioničko društvo u Rijeci. Za tvornicu pokućstva u Delnicama plela su se u Ravnoj Gori slamnata sjedala za stolce i klupe, a uz to se svijeni sastavni komadi drveta gladili, da budu što prikladniji u konačnoj izradbi pojedinog komada. Tu je našlo zaposlenje oko dvadesetak ravnogorskih žitelja.

Godine 1903. proradila je u Vrbovskom Drvorezbarska tvornica dioničkog društva. Ona je bila najveće poduzeće u drvnoj industriji Modruško-riječke županije. Ta je tvornica proizvodila žljebne letvice, komade za pokućstvo, razne kutije i bačvice, kutije za južno voće, korice za ulaganje spisa itd. Prometna joj je vrijednost 1903. godine iznosila 1,250.000 kruna. U tvornici je radilo 350 radnika uz dnevnicu od 1—4 kruna, a osim toga za tvornicu je radilo i 150 radnika iz okolnih sela, pa i neki žitelji iz Sušice. Tvornica je izradila godišnje 13.000 m³ sirova drva u vrijednosti od 80.000 kruna. Radilo se danju i noću uz električ-

68. Ibidem

69. Bičanić, o. c. str. 219.

70. Izvješće o stanju javne uprave u županiji Modruško-riječkoj za god. 1894.

71. Podaci o iseljavanju pučanstva uzeti su iz godišnjih Izvješća o stanju javne uprave u županiji Modruško-riječkoj, štampanih u Ogulinu svake godine.

no svjetlo. Roba se prodavala u Hrvatskoj, Ugarskoj, Austriji, Italiji, Francuskoj i Engleskoj, a mnogo je robe otišlo i u Afriku, Ameriku i Aziju.⁷² Ta je tvornica nastavila radom i u XX stoljeću.

Godine 1908. proradila je u Ravnoj Gori pilana i kolarnica na motor, vlasništvo Antuna Renka.

Nakon uvođenja električne rasvjete u Ravnoj Gori 15. studena 1922. počele su se graditi električne pilane i mlinovi. Pilane su radile s velikim kapacitetom. Tada su nastale elektro pilane Ignaca Silića, Viktora Barlovića, Josipa Čadeža, Antona Holjevića, Moroslava Pavletića, Kufnera i druge. Piljene daske razne veličine vozile su se na Sušak, a odatle brodovima u razne zemlje.

Električni mlinovi nalaze se uz gotovo svaku pilanu. Električni mlin vodi i Ivan Herljević, uz malu sitničariju i gostionicu.

U Vrbovskom je 1911. godine osnovana tvornica šibica, koja je za pošljavala 80 radnika.

Napredak Ravne Gore potkraj XIX stoljeća pokazuju podaci o naplati općinske potrošarine na piće i klanje stoke. Ta je naplata rasla iz godine u godinu. Dok je godine 1893. iznašala 1082 forinta i 61¹/₂ novčića već godine 1910. iznosi 24.500 kruna, a to je bio lijep prihod općini.

Na području Ravne Gore radila je 1908. godine podružnica Prve hrvatske štedionice, koja je imala temeljnu glavnicu 82.200 kruna. Saldo koncem godine iznosio je 10.000 kruna.⁷³

Zakonom od 26. III 1894. bila je uvedena stručna uprava u šuma bivaših urbarskih općina na području kr. kotarske oblasti Vrbovsko. Za vrijeme Vojne krajine, a i kasnije, za vrijeme Trgovačke intendence, šume su čuvali samo lugari, koji su bili vrlo slabo ili nikako plaćeni. Kod urbarske općine Ravna Gora segregacija šume dovršena je 1896. godine. Općina je dobila lijepe i sačuvane sastojine šume. Kod Kotarske oblasti u Vrbovskom postavljen je šumar kao stručni nadzornik i upravitelj svih šuma u kotaru. Urbarske su općine imale zajedno 66.912 jutara šume. Za plaćanje segregacije i stvaranje prvih Zemljišnjih zajednica dozvoljeno je bilo 1897. godine prodati u Ravnoj Gori 400 jelovih stabala. Prvi šumar Zemljišne zajednice bio je kotarski šumar Jaroslav pl. Šugha, a od 1897. Matija Kolibaš. Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori plaćala je godišnje 131 forint kao honorar za svog šumara. Kr. županijska oblast (26. IX 1898) naređuje, da se novac od prodaje šuma kod Zemljišnjih zajednica ne smije utrošiti ni u kakve svrhe bez odobrenja šumara i skupštine ovlaštenika. Uza sve to Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori je od samog početka, pa sve do svog prestanka razvila vrlo aktivnu i značajnu djelatnost u mjestu i bila je svojim uzornim gospodarstvom od velike koristi za žitelje čitave Ravne Gore. Odmah početkom XX stoljeća Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori počinje s radom na šumskim cestama. Ona je od 1901. pa do 1903. godine izgradila 9 km. šumske ceste i tako spojila mjesto sa šumskim predjelima Škrbivrh, Podškrbivrh, Podsuhivrh, Brenčev Laz i Smrečje (1.100 m nad morem). Ako je

72. Izvješće o stanju javne uprave županije Modruško—riječke za 1903 godinu.

73. Izvješće ... za 1908 godinu.

cesta išla preko privatnog posjeda Zemljišna je Zajednica taj posjed potreban za cestu kupila. Zemljišna zajednica u Starom Lazu izgradila je cestu u Višnjevicu 1902. godine u dužini od 3 km uz trošak od 2236 kruna. Troškovi izgradnje šumske ceste u Ravnoj Gori iznose ukupno oko 20.000 kruna.⁷⁴

Osim gradnje cesta zemljišna se zajednica brinula i o pošumljavanju kraških terena u šumi, pa je imala i svoj rasadnik šumskog bilja. Tako je u Suhom Vrhu posađeno već 1902. godine na 4 jutra zemljišta oko 45.000 smrekovih stabala. Šumski vrt osnovan je 1904. godine i u tom je vrtu bilo 80.000 jednogodišnjih, 300.000 dvogodišnjih i 476.000 trogodišnjih omorikovih stabala, a osim toga bilo je 120.000 jednogodišnjih, 50.000 dvogodišnjih i 10.000 trogodišnjih biljaka crnog bora. Uz to bilo je zasađeno oko 70 kg sjemena raznog drugog šumskog drveća.⁷⁵

Iz tih se podataka vidi, kako je Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori vodila veliku brigu ne samo o racionalnom iskorištavanju šuma, nego i pošumljavanju pustih terena. Samo godine 1908. bilo je posađeno 7.000 biljaka crnog bora i 38.000 komada smreka. Godišnji proračun Zemljišne zajednice kroz prvih desetak godina XX stoljeća kretao se između 18.000 do 20.000 kruna, a rashodi su bili uvijek nešto manji, tako da je u svakoj godini ostao izvjestan saldo.

Zemljišna je zajednica svake godine doznačivala žiteljima Ravne Gore besplatno ogrjevno drvo kao i građevno drvo za građu kuća i ostalih gospodarskih zgrada. Tako je npr. godine 1910. doznačila svojim žiteljima 717 m³ drva, od čega za ogrjev 98,67 m³ a 612,83 m³ za gradnju. U sličnim ili većim razmjerima građevno se i ogrjevno drvo doznačivalo žiteljima svake godine.

Zemljišna je zajednica za sve žitelje u Ravnoj Gori plaćala sve bolničke i liječničke troškove i sav državni porez, a prigodom nesretnih slučajeva kod pojedinaca davala je novčanu pomoć. Izgradila je vodovod kroz čitavo mjesto uz vodna spremišta na Javorovoj kosi, kao i pumpe i korita za napajanje stoke uz cestu kroz mjesto na svakih 400 do 500 metara. Rad na vodovodu dovršen je 1920. godine, kad se voda počela uvađati u pojedine kuće.⁷⁶

Troškom Zemljišne zajednice u Ravnu Goru je došla električna rasvjeta. Žarulje su prvi puta zasijale 15. XI 1922. Struja se dobivala iz elektrocentrale »Zeleni vir« u Skradu. Uvod u kuću plaćao je kućevlasnik uz cijenu za svako rasvjetno mjesto od 200 do 250 dinara.⁷⁷ Svijetlo se plaćalo paušalno prema jačini žarulje.

U ljeti 1927. godine uređena je u mjestu tvornica pod nazivom »Ravnogorska drvna industrija« (»Ra-D-In«) i tvornica električnih baterija marke »Orion i Kontakt«. Vlasnici te tvornice bili su braća dr Arnold i ing. Robert Deutsch. Zaposleno je bilo oko 50 do 80 radnika.

74. Svi podaci o Zemljišnim zajednicama uzeti su iz godišnjih Izvješća o stanju javne uprave u županiji Modruško—riječkoj.

75. Ibidem

76. Spomenica škole u Ravnoj Gori. Podaci iz 1920. godine.

77. Spomenica škole u Ravnoj Gori. Podaci iz 1922. godine.

Za žarulju od 16. svijeća plaćalo se 10, od 32 svijeće 15, a od 50 svijeća 20 dinara mjesečno.

U proljeće 1928. godine počeo se graditi pločnik (trotoar) uz sjevernu stranu ceste, koji prolazi kroz cijelo mjesto. Troškove za taj rad podmirila je Zemljišna zajednica.

Godine 1938. započelo se gradnjom »Ferijalnog doma Tilde Deutsch Maceljske«. Zgrada je smještena pri dnu Javorove kose. Dom je potpuno završen 1940. godine s troškom od 2,500.000 dinara, koje je dao Albert Deutsch Maceljski. Tom zakladom Tilde Deutsch upravljala je Izraelska ferijalna kolonija u Zagrebu.⁷⁸ Dječji dom, koji je u ratu bio djelomično porušen, popravljen je 1950. godine.

Zgrada zadružnog doma počela se izgrađivati 1947. godine. Ta je zgrada 1949. godine bila pod krovom, a 1951. god. je sasvim dovršena i otvorena. Dobrovoljni radovi mještana na zgradi zadružnog doma cijene se na 5 do 6 milijona dinara.⁷⁹

Godine 1952. počinje gradnja zgrade za šumariju, koja je za vrijeme rata izgorjela. Ujedno se počelo podizati zgradu za Mjesni odbor.

U 1953. godini dovršene su zgrade šumarije i Mjesnog odbora i predane na uporabu. Godina 1955. započela je gradnja Zdravstvene stanice, koja je 1956. sasvim dovršena.

A) Drvno industrijski kombinat.

Godine 1955. osamostalila se tvornica pokućstva »Ravna Gora« i promijenila je ime u »Drvno-industrijski kombinat« (DIK). Izabran je ujedno prvi Radnički savjet tog drvno-industrijskog kombinata. Kako je Drvno industrijski kombinat danas najvažnije poduzeće u Ravnoj Gori, to ćemo se ukratko i posebno osvrnuti na razvoj tog poduzeća iako smo djelomično neke podatke već iznijeli.

Već poslije prvog svjetskog rata počela je ovu tvornicu graditi tvrtka Počivalnik d. d. iz Maribora s time, da se u njoj grade kola i razni drugi kolarski artikli. No tvrtka Počivalnik je već 1923. pala pod stečaj, a da nije ni započela radom, pa je tvornicu preuzela Banka i štedionica Gorskog kotara d.d. Ravna Gora. Banka je u tvornici osnovala malu stolariju i pilanu, koja je radila sa 60 radnika sve do konca 1927. godine. Braća Deutsch preuzimlju već 1928. godine tu tvornicu zajedno s pilanom od banke i otvaraju galanteriju i tvornicu baterija. U to je vrijeme tvornica zapošljavala 130 radnika. No već 1934. godine opet pada pod stečaj tvrtka braće Deutsch i tvornica prestaje s radom. Strojevi za izradu galanterijske robe prodani su u Slav. Brod. Iza toga su stolari iz mjesta godine 1935. osnovali Stolarsku zadrugu, koja je radila građevnu stolariju po narudžbama. U toj je zadrugi bilo zaposleno 20 stolar sa njihovim vlastitim strojevima. No i ta se zadruga 1939. godine raspala zbog nesloge među svojim članovima. Iza toga tvornica je prešla u ruke Premru Vladimira, on je zadržao samo pilanu, koja je pilala jelove i bukove trupce od Zemljišne zajednice. Početkom drugog svjetskog rata, godine 1941, zatvorena je i ta pilana.

78. Arhiv škole Ravna Gora, Ljetopis 1938. i 1940.

79. Školski ljetopis iz 1951. godine.

Nakon drugog svjetskog rata trebalo je obnoviti i ovu tvornicu, da i ona doprinese svoj dio obnovi zemlje. Već koncem 1944. godine počelo se vršiti pripreme, da se postojeće prostorije, koje su ostale nakon odlaska talijanske vojske osposobe za rad. Talijanska je, naime, vojska potpuno uništila sve zgrade, tako da su kod svih objekata ostali samo goli zidovi i trula krovna konstrukcija. Do kraja srpnja 1945, uz minimalna sredstva, osposobljeno je za rad 1600 m² radnog prostora. Taj prostor pružio je osnovne uvjete, da se započelo s proizvodnjom, koja je bila usmjerena na izradu građevne stolarije potrebne za obnovu zemlje.⁸⁰

Iste godine ostalo je iza rata u Gorskom kotaru 12.000 m³ rezane drvene građe. Okružni narodni odbor u Delnicama odlučio je, da se ta građa upotrijebi za obnovu popaljenih mjesta u Gorskom kotaru. Kako su tvorničke zgrade u Ravnoj Gori bile prikladne, da se pokrene veća stolarska radnja, odlučeno je, da se u tim zgradama takva stolarija i ostvari. Ravnogorci su uz to poznati stolari i šumski radnici, a šume imade obilno, pa su za osnutak tvornice svi faktori bili pozitivni. Inicijator osnutka takve tvornice bio je Toma Ećimović, predsjednik Okružnog narodnog odbora. Okružni je, naime, narodni odbor rukovodio svim aktivnostima oko obnove zemlje.

Tvorničke zgrade bile su bez potrebnih strojeva, koji su 1945. stigli iz Zagreba i montirani u lipnju i srpnju u prostorijama tvornice. Rad u tvornici počeo je 1. kolovoza 1945. s 30 radnika.

U pripremnim radovima prije početka proizvodnje radili su Čar Stjepan, Svetličić Vid, ing. Šepić Željko, ing. Hahn Stjepan i Juričić Stjepan. Rad se odvijao na dobrovoljnoj bazi i besplatno. Dobivala se samo hrana, cigarete i sitne potrepštine. Od 1. VIII 1945. plaćanje se vršilo u novcu. Radili su samo mještani muškarci i dvije ženske osobe. Kasnije je dolazila stručna radna snaga i iz drugih mjesta naše zemlje.

Prvi upravitelj poduzeća od početka 1947. bio je Čar Stjepan, a iza njega do kraja 1947. Đureta Stjepan, kojeg naslijeđuje Kraševac Ivan, a od mjeseca listopada 1949. Klarić Ivan, koji je bio direktor poduzeća do 1950. godine. Od tada pa do 1952. godine direktorom poduzeća bio je Galić Josip. U mjesecu ožujku 1952. godine izabran je za direktora poduzeća Herljević Vinko, koji se na tom položaju i danas nalazi, Generalni direktor Herljević Vinko i tehnički direktor Ivančić Viktor sa članovima svog upravnog aparata podigli su tvornicu do zavidne visine, te iz godine u godinu prosperitet tvornice vodili od uspjeha do uspjeha.

Poslovođa poduzeća bio je Svetličić Vid, a prvi predradnici Fridrih Kristijan i Beker Ivan. Kako u početku poduzeće nije imalo svoje firme, Okružni je narodni odbor osnovao poduzeće »Goprid« (Gorska primorska industrija drveta), te je i tvornica u Ravnoj Gori radila pod tim imenom. Godine 1947. postala je tvornica samostalno poduzeće pod imenom »Goranka«, a već 1. siječnja 1949. mijenja ime u »Drvena industrija Josip Puž«. Rješenjem Ministarstva drvne industrije Hrvatske od 1. siječnja 1951. poduzeće je pripojeno Drvno-industrijskom poduzeću (DIP) u Del-

80. Svi podaci o Drvno-industrijskom kombinatu u Ravnoj Gori uzeti su iz arhiva tog kombinata, naročito iz Referata povodom petnaeste godišnjice rada od 27. VII 1960.

nicama u čijem sastavu ostaje do 1. srpnja 1955. godine. Toga se dana poduzeće u Ravnoj Gori ponovno osamostaljuje i dobiva današnji naziv Drvno-industrijski kombinat »DIK« Ravna Gora.

Od 1945. godine pa do 1960. bilo je fluktuacije radništva ovog poduzeća. U teškim momentima mnogi su radnici išli za boljim nagrađivanjem i ostavili poduzeće, ali bio je i lijep broj onih, koji su uza sve teškoće dijelili s poduzećem dobro i zlo. Poduzeće od 37 zaposlenih radnika u 1945. godini, u 1946. zapošljavalo je već 78 osoba, tako da se broj zaposlenih u 1960. godini popeo na 885 osoba.

Prvi su artikli izrađeni u poduzeću na dobrovoljnoj bazi za obnovu zemlje. Bila je to uglavnom građevna stolarija (vrata, prozori i sl.), ali je izrađeno i 100 stolova i 400 stolica za popaljenu Drežnicu. U godini 1946. uz građevnu stolariju, izrađuju se i spavaće sobe iz tvrdog drveta, kancelarijski, školski i kuhinjski namještaj, košnice za pčele i drugo.

U kasnijim godinama, nakon Prvog petogodišnjeg plana, kad je ponestajalo oblovine i rezane građe za izvoz, a iskorištavanje šuma se ograničilo samo na godišnji prirast, mijenja se i proizvodnja ove tvornice. Artikli iz jelovine su sve rjeđi, a uvode se artikli od bukovog drveta, osobito galanterijska roba za izvoz. Već 1951. godine počinje proizvodnja finalne bukove robe za izvoz, a ta se proizvodnja iz godine u godinu sve više povećava, tako da danas predstavlja preko 90% proizvodnje čitave tvornice.

Do 1947. godine tvornica se snabdijevala sirovinama iz drugih pilana u Ravnoj Gori, koje nisu radile u sastavu tvornice, već su radile pod rukovodstvom Okružnog narodnog odbora. U 1947. godini tvornica je adaptirala svoju pilanu, koje je počela radom koncem 1947. godine i radila je u tri smjene.

Kako su iz godine u godinu nastajale sve veće potrebe drvene robe, to se proizvodnja tvornice svake godine povećavala. S tim u vezi obnavljani su i objekti same tvornice.

Do 1947. godine obnovljeno je sve, što je postojalo prije rata. Do tada novi objekti nisu izgrađivani, nego su stari objekti iz 1921. godine adaptirani. U toku 1947. i 1948. godine sagrađeno je 1700 m² novog radnog prostora (stolarija i pilana), a već 1953/54. godine podignuta je nova sušnica za sušenje drveta za izgradnju pokušstva i galanterijske robe.

Bilo je velikih poteškoća zbog pomanjkanja stručnog kadra i nedostatka potrebnih artikala (boje, lakovi, firnis i dr.), a da se i ne spominju prevozna sredstva. Tvornica je imala samo jedan kamion, koji je prevezio gotov materijal do željezničke postaje Skrad udaljene 12 km. Kako jedan kamion nije mogao da toliku građu izveze nabavljeni su novi kamioni i time je bio riješen problem prevoza drvno-industrijske robe.

Upravna zgrada poduzeća izgrađena je 1951/52. godine, a neka skladišta su nanovo izgrađena, a neka adaptirana 1952/53. godine. Energetski strojevi počeli su se nabavljati 1947. godine (kad je nabavljen veći

parni kotao), pa sve do 1954. godine (kad je nabavljen manji parni kotao i veći generator). Time je bilo riješeno pitanje pogonskih strojeva i snabdjevanje tvornice dovoljnim količinama vlastite električne energije. Godine 1956. podignuta je garaža, a 1959. godine hala za pomoćne radionice, skladište pomoćnog materijala, stambena zgrada i neki drugi objekti, tako da je do 1960. godine ukupno izgrađeni prostor iznosio 5308 m³, bez stambenog prostora.

Poduzeće je od 1945. do 1960. godine utrošilo na investicije za građevne objekte 122,900.000 dinara, a za opremu (strojevi, kamioni, ostala postrojenja) 130,900.000 dinara. Taj se je iznos kroz daljnje četiri godine još mnogo povećao.

Kako u proteklih petnaest godina nije vršena nikakva rekonstrukcija, jer nije bilo dovoljno financijskih sredstava, odlučeno je, da se 1960. god. započne s rekonstrukcijom strojnog odjeljenja. Ta je rekonstrukcija bila nužna, jer su se njome otklonile slabosti u tehničkom procesu proizvodnje. Isto tako rekonstruirala se i elektro instalacija i ventilacija, a od građevinskih radova podovi i stropovi. U 1961. i narednih godina rekonstruirala su se i ostala odjeljenja.

Kako je tvornica radila najviše po narudžbama za inozemstvo, to je vrlo velik asortiman proizvoda zahtijevao kompletan strojni park i dobar stručni kadar. Da se postigne kvalitetnija proizvodnja i da se bolje iskoriste raspoloživi kapaciteti prešlo se na manji broj proizvoda.

Od 1. siječnja 1949. god. poduzeću je pripojena i šumska eksploatacija, koja je do tada bila samostalna. U to vrijeme u poduzeću je zaposleno 600 radnika, a od toga dobar dio na eksploataciji šume, koja je obuhvatila manipulaciju Skrad i dio vrbovske manipulacije. Od 1951. do 1955. godine bilo je sve više radnika u finalnoj proizvodnji, a i broj ženske radne snage u proizvodnji gotove robe se povećao. Broj radne snage u eksploataciji šume se smanjivao, osobito nakon separacije šumske manipulacije Skrad i Vrbovsko.

Otkad je tvornica u Ravnoj Gori postala samostalno poduzeće (1. VII 1955) postizava nagli napredak. Broj radne snage, a s tim i brutto produkt poduzeća povećava se svake godine. Povećanje radne snage, odnosi se na domaću radnu snagu, pa tako u Ravnoj Gori nema nezaposlenosti, jer rad dobivaju lako i muškarci i žene.

Brutto proizvod rastao je po jednom radniku svake godine, tako da 1955. godine on iznosi 509,894.000 ili 962.064 dinara po jednom radniku, a godine 1960. 1.140,000.000 ili 1,054.000 po radniku.

U proljeće 1951. god. kako je već spomenuto, izabran je u tvornici prvi Radnički savjet od 36 članova. Za predsjednika prvog Radničkog savjeta izabran je Novinc Ferdo. Upravni odbor imao je 9 članova. Predsjednikom Upravnog odbora izabran je Gašparac Franjo. U Radničkom savjetu i Upravnom odboru, te u komisijama Radničkog savjeta učestvovalo je do danas u radničkom upravljanju ove tvornice oko 700 osoba. Uvođenjem radničkog upravljanja radnici su se u većoj mjeri zalagali za rad i napredak poduzeća i donijeli mnogo korisnih odluka tako da je poduzeće pod radničkim upravljanjem naglo uznapredovalo. Kako se

od 1. siječnja 1961. god. rad u tvornici nagrađuje po učinku, radnici se trude, da što više i kvalitetnije proizvode, a time i sebi osiguravaju bolji životni standard.

Da se poveća broj i kvalitet stručne radne snage poduzeće stipendira veći broj učenika i studenata.

Higijensko tehničkoj zaštiti na radu posvećena je osobita pažnja. Na inicijativu sindikalne podružnice, otvorena je radnička menza. Otvaranje menze bilo je nužno, jer se zdravstveno stanje radnika time poboljšalo. Ujedno je za radnike i ostale mještane u svrhu higijensko sanitarnih mjera otvoreno javno kupatilo. U planu je izgradnja društvenih prostorija za radništvo, gdje bi ujedno bila menza i garderoba za radnike. Isto tako izgrađuju se za radništvo stambene prostorije.

Drvno industrijski kombinat Ravna Gora uz sve te investicije pokazuje napredak poduzeća i u razdoblju od 1958. do 1964. godine.

Napredak poduzeća ogleda se u odnosu ovih glavnih stavaka:

	1958. god.	1964. god.
Vrijednost proizvodnje	100%	230%
Vrijednost izvoza	100%	244,2%
Ukupni prihod	100%	231%
Dohodak poduzeća	100%	232%
Čisti prihod	100%	293%
Broj zaposlenih	100%	106%

Godine 1964, osim 770 zaposlenih u Ravnoj Gori, zaposleno je još 120 osoba u Donjoj Dobri, što iznosi ukupno 890 osoba.

Prosjek osobnih dohodaka po radniku iznosio je 1958. god. 13.350 dinara mjesečno, dok se taj iznos za prvih 9 mjeseci 1964. godine povećao na 33.000 dinara. Cijene su proizvoda u izvozu ostale približno iste, dok se rezana građa u zemlji prodaje nešto skuplje. Sirovine i svi pomoćni artikli su poskupili. Zbog toga je plaćanje po jedinici rada ostalo isto ili se čak nešto smanjilo.

Godine 1959. poduzeću je priključen pogon Donja Dobra, koji je bio slabo produktivan, a 1960. godine otpala je od poduzeća eksploatacija šume i unatoč tome produktivnost rada u poduzeću u 1964. godini naglo je i znatno porasla (za oko 35%).

U periodu od 1958. do 1963. godine investirano je u poduzeću:

— u mehanizaciju	dinara 153,000.000
— u građevinske objekte	„ 48,000.000
— u društveni standard (stanovi)	„ 65,000.000

Ukupno: dinara 266,000.000

Investicionim programom za 1964/65. godinu ulaže se oko 450 milijuna dinara, od toga otpada na opremu 350, a na građevinske objekte 100 milijuna dinara. Za ova ulaganja dobiven je investicioni zajam. U zimi i proljeću 1965. godine ima se cijeli iznos realizirati. Vršiti se temeljita rekonstrukcija pogona pilana sa skladištem rezane građe. Uvode

še novi strojevi za rezanje građe te automatizirani transport trupaca i rezane građe. Gradi se nova trafostanica većeg kapaciteta i veliko spremište za suhu građu. Temeljito se rekonstruira finalni pogon u Ravnoj Gori uz nabavku raznih novih strojeva. Rekonstruiraju se neke hale i uvodi ventilacija i moderno grijanje u cijelom pogonu. Izgrađeno je novo skladište gotovih proizvoda, a u gradnji je i kompresorska stanica. U pogonu Donja Dobra vrši se rekonstrukcija elektro-instalacije, podova i stropova i uvode se novi strojevi.

Ova ulaganja omogućit će povećanje produktivnosti rada i veću proizvodnju s istim brojem radnika. Omogućit će i povećanje izvoza za najmanje 500 milijuna dinara godišnje, jer će se i produktivnost povećati za oko 30 do 50% u odnosu na 1964. godinu. Time će se uvjeti rada radnika poboljšati i njihove zarade porasti.

B) Ostala zanimanja

Osim u Drvno industrijskom kombinatu Ravna Gora, lijepi broj mjestana nalazi zaposlenje i u šumskoj eksploataciji, u okviru Šumskog gospodarstva Delnice. Šumska eksploatacija zapošljuje oko 500 osoba i taj broj često varira.

Nadalje u mjestu ima i više obrtnika, stolara, kolara, kovača, postolara, krojača, tesara i drugih. Manji dio zaposlen je u trgovačko opskrbenoj mreži. Uza svoj posao u tvornici ili šumariji većinom domaći ljudi obrađuju u slobodno vrijeme i svoju zemlju, koja je dobra, a uspijevaju one kulture, koje ne zahtijevaju blagu klimu. Na glasu je goranski krumpir i kupus, a dobro uspijeva repa, ječam, zob i donekle pšenica, te razno povrće.

U Ravnu Goru rado dolaze turisti zbog njenih prirodnih ljepota i pristupačnih cijena. Ipak je ova grana privrede slabo razvijena, pa joj treba posvetiti veću brigu. Preko ljetnih mjeseci u dječjim domovima u Ravnoj Gori i Sušici djeca iz raznih krajeva nalaze ugodan odmor i oporavak. Izvrсни tereni koji su vrlo prikladni za zimske sportove, nisu za sada još u dovoljnoj mjeri iskorišteni.

C) Saobraćaj

U mjesecu lipnju 1928. godine dobiva Ravna Gora prvi put autobusnu vezu s Delnicama, Skradom i Vrbovskom. Ta je veza za nepune dvije godine prestala.

Odlukom vlade Narodne Republike Hrvatske¹⁶ osnovano je 1946. godine Autopoduzeće sa sjedištem u Sušaku. To poduzeće (skraćeno SAP) uvelo je autobusni saobraćaj između Ravne Gore i Delnica i Ravne Gore i Rijeke. Ta autobusna veza i danas postoji.

81. Odlukom Vlade NRH br. 1089/1946. to je poduzeće bilo pod rukovodstvom Odjela za trgovinu i opskrbu Okružnog narodnog odbora za Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

Prva je pošta otvorena u Ravnoj Gori 1780. godine, kad se poštanski saobraćaj odvijao Karolinskom cestom. Nakon izgradnje Lujzinske ceste pošta iz Ravne Gore (1816. god.) seli u Skrad, a u Ravnoj Gori ostaje samo sabiralište listova. Oko 1825. otvara se opet pošta u Ravnoj Gori, koja je imala vezu s poštom u Skradu. U mjesecu svibnju 1938. otvoren je u Ravnoj Gori telefonski saobraćaj.⁸²

IV. RADNIČKI POKRET I RATNA ZBIVANJA

Do jačeg širenja radničkog pokreta došlo je 1920. godine. Tome su doprinijeli povratnici iz ruskog zarobljeništva, koji su počeli čitati i širiti listove »Istinu«, »Novu istinu«, »Radničke novine«, »Slobodnu riječ«, »Narodnu volju«, »Borbu«, a kasnije i »Proleter«. Prvi aktivni učesnici radničke borbe bili su: Svetličić Josip, Čar Rudolf, Ivančić Stjepan, Vidmar Rudolf, Pizent Josip, Novak Stjepan, Vinko i Ivan, Renka Ivan i Grgurić Ivan u Ravnoj Gori, a u Sušici Berner Ivan i Franjo, Liker Ivan i Varga Josip. Kako su se godine 1920. provadali izbori za Konstituantu, spomenuti su vršili agitaciju među seljaštvom i radništvom ovog kraja. Rezultat te akcije bila je pobjeda komunističke partije na izborima 28. I 1920. Na izbore su dolazili glasači iz Stare Sušice pod vodstvom Ivana Bernera i Stjepana Varge noseći crvenu zastavu. Na izborima u čitavoj zemlji dobila je komunistička partija 198.000 glasova i 58 mandata. Zbog toga je kraljevska vlada donijela Zakon o zaštiti države »Obznana«) 30. XII 1920.

Komunistička je partija stavljena van zakona. Takvo proganjanje prisililo je komuniste, da nastave radom u ilegalnosti. U Ravnoj Gori ilegalno radi član pokrajinskog komiteta KP Liker Franjo, koji je bio zadužen za »crvenu pomoć« i Mrak Antun. No već 1929. godine u Zagrebu je uhapšen Liker Franjo i osuđen na 2 godine zatvora. Kad se 1931. vratio u Ravnu Goru nastavio je ilegalnim radom. Profašistička vlada Bogoljuba Jevtića 1934. godine nastavila je progonima komunista. Tom je prilikom uhapšen i zlostavljan u zatvoru i Mrak Antun.⁸³ U isto vrijeme je u Ravnoj Gori otpočelo radom pjevačko društvo »Sloga«. Dirigent Ivan Marković, mjesni učitelj, poslije pjevačkih proba vodi diskusiju s članovima »Sloge« o stanju u zemlji.

Aktivnost članova partije privremeno je oslabilo osnivanjem Hrvatskog radničkog sindikata (HRS) u mjestu. Zato kao protutežu osniva Liker Franjo godine 1935. prvu partijsku ćeliju u Ravnoj Gori.⁸⁴

Salamun Stjepan i Stanko Majnarić dobivaju 1936. god. nalog da osnuju u Ravnoj Gori podružnicu Udruženih radničkih sindikata (URS). To im i lijepo uspjeva, jer se u podružnicu učlanilo oko 500 članova, radnika i kirijaša. Izabran je i odbor podružnice. Predsjednik je bio Erjavec Matija (povratnik iz ruskog zarobljeništva), tajnik Burić Matija, a

82. Herljević Antun, Vjesnik HAR, sv. VI — VII, str. 212, Rijeka 1961—1962.

83. Izvještaj u arhivu Saveza boraca od 28. VIII 1951. u Ravnoj Gori.

84. Arhiv škole Ravna Gora, Referat o radničkom pokretu iz 1950. god.

blagajnik Ferdo Acinger. Članovi podružnice pristupaju štrajku, tražeći poboljšanje svojih plaća. Štrajk je djelomično uspio, jer su plaće nešto povećane iako su uvjeti rada ostali isti.

Iste godine oružnici provališe u prostorije partijske organizacije u Zagrebu. Tom su zgodom uhapšeni Liker Franjo i Mrak Antun. Hapšenja su izvršena i u Delnicama. Premetačine su učestale po nekim kućama u Ravnoj Gori i u Delnicama. Veze sa Zagrebom nastavljene su samo povremeno sve do početka okupacije zemlje. Godine 1937. osnovana je u mjestu čitaonica, koja je postala sastajalište naprednih ljudi i žarište odakle se širila progresivna misao.⁸⁵

Na izborima 1938. godine narod je glasao za listu Udružene opozicije, jer se nadao, da će se na ovaj način najlakše riješiti socijalni i nacionalni problemi. Ta se nada — na žalost — nije ostvarila, jer se stvaranjem Banovine Hrvatske, nacionalno-socijalna pitanja nisu riješila, nego su progoni još u većoj mjeri učestali.

Za vrijeme NDH (Nezavisne Države Hrvatske) 1941. godine uhapšen je Mrak Anton, te je zajedno s Augustinom Cesarcem, Ognjenom Pricom i Otokarom Keršovanim deportiran u Kerestinec. U Zagrebu iza Maksimira strijeljani su Otokar Keršovani i Ognjen Prica, dok je Mrak Anton uspio pobjeći iz zatvora i otići u Kordun, gdje je nastavio s radom. Kad je po partijskom poslu došao u Zagreb, uhapšen je i strijeljan. Liker Franjo je uhapšen 1942. godine i odveden u logor Jasenovac, gdje je umro od tifusa.

Kapitulacijom Jugoslavije dolazi strana vojska u zemlju. Velik utjecaj na narod vrši jedan dio klera i zajedno s nekim proustaškim simpatizerima pomaže u osnivanju organizacije ustaške mladeži.

Godine 1941. došao je iz Karlovca u Ravnu Goru Nikola Kardaš, koji je donio proglas Komunističke partije Jugoslavije s pozivom na sveopći narodni ustanak protiv okupatora. Kardaš upozorava članove radničkog pokreta da sačuvaju oružje.

Domobranska posada u Ravnoj Gori povlači se 21. ožujka 1942. u Delnice iz straha od napada partizana. Dan kasnije, 22. ožujka, ulaze prvi put partizani u Ravnu Goru pod komandom Veljka Kovačevića. Bilo je ukupno 30 do 40 partizana koji su, uz govor i obrazloženje Veljka Kovačevića, 23. ožujka osnovali Komandu mjesta, Narodnooslobodilački odbor, Antifašistički front žena i ostale omladinske organizacije. Za predsjednika prvog Narodnooslobodilačkog odbora, kako je već spomenuto, bio je izabran Ivančić Stjepan. Članovi NOO-a su bili Antolčić Stanko, Svetličić Antun, Žagar Vinko, Janeš Josip, Poljančić Antun, Herljević Franjo, Podgornik Juraj, Podobnik Ferdo i Vidmar Rudolf.

Članice prvog antifašističkog fronta žena (AFŽ) bile su: Liker Agica, Podgornik Micika, Podgornik Franka, Majnarić Marija, Vidmar Marija, Žagar Aleksandra, Mikuličić Zora, Svetličić Franka, Janeš Jozefina i Jurčić Marija, a u Starom Lazu Nina Peršić.

85. Arhiv škole, Spomenica 1937.

Članovi prve omladinske organizacije u Ravnoj Gori bili su: Vidmar Antun, Majnarić Vlado, Ivančić Viktor, Troha Antun, Svetličić Zdravko, Žagar Vinko, Antolčić Josip, Šafar Ludvig i Zlatko.

Narodnooslobodilački odbor je odmah izdao nalog, da se prokopaju ceste prema Vrbovskom, Skradu i Delnicama, da se tako uspori dolazak neprijateljskih motoriziranih jedinica. Odaziv nije bio prevelik, jer narod obezhrabren nije znao što da učini. Neki pobjegoše u Vrbovsko, da se tamo uz talijansku posadu očuvaju od ratnih neprilika i proustaških represalija. Tom zgodom našao je NOO u zgradi šumarije 2.000 kilograma brašna, koje je podijelio najpotrebnijima, a jedan dio brašna ostavio je za potrebe partizanskih boraca, za koje su članice odbora Antifašističkog fronta žena sakupljale hranu, prale rublje i krpile odjeću.⁸⁶

Partizani su ostali u mjestu do 15. travnja 1942. Za to vrijeme drže se predavanja narodu o cilju i svrsi partizanske borbe. Dana 15. travnja 1942. započela je talijanska ofenziva iz Vrbovskog krećući se prema Ravnoj Gori. Uz talijansku vojsku bili su i neki domaći izbjeglice. Pred mnogo jačom oružanom silom partizani se iz Ravne Gore povlače u šumu. S partizanima su pošli i svi članovi Narodnooslobodilačkog odbora i njihove obitelji. Osim njih povlače se u šumu: Majnarić Stjepan, Vlado i Srećko, Klobučar Ivan, Podobnik Ivan, Juričić Stjepan i Svetličić Vid. Mlađi sposobni za borbu, uključili su se u borbenu jedinicu »Goransku četu«. U toj četi bili su slijedeći: Puž Josip, Jurković Antun, Vidmar Antun, Antolčić Josip, Kajfeš Miha, Troha Antun, Ivančić Viktor, Šafar Ludvig i Zlatko, Dolušić Ivan i Levi Gabro.

Prilikom povlačenja poginuo je Župan Ivan, koji je zaštićivao uzmak porodica. Na povlačenju u šumu uhvaćeni su Žagar Vinko i Herljević Vlado i odvedeni u internaciju u Italiju. Renka Tomica poginuo je u borbi u Mrkoplju.

Talijanska vojna posada ostala je u Ravnoj Gori do 15. listopada 1942, kada ju smjenjuje ustaška posada, koja se isprva smještava po privatnim kućama, a malo potom seli u »Ferijalni dom«.

U noći od 16. na 17. prosinca dolaze iz Drežnice neke jedinice 6. i 14. partizanske brigade te zauzimlju položaje prema Mrkoplju, Delnicama, Skradu i Vrbovskom, dok je »Gubčev bataljon« bio određen da napada ustašku posadu u Ferijalnom domu. Oko 6 sati u jutro 17. prosinca, ustaška kasarna bila je opkoljena i napad je započeo jakom pušćanom i strojopušćanom vatrom. Kad je za napad pripremljeni mali top ispalio tri puta na zgradu i počino na njoj nešto štete — započeli su pregovori o predaji. Vještom varkom ustaše su dobili dojam, da partizani raspolažu jakom artiljerijom pa su se predali izišavši pred zgradu bez oružja. Tom zgodom zarobljeno je 150 ustaških vojnika, podoficira, oficira i žandara. Zaplijenjeno je 150 pušćaka, 6 lakih i jedan teški pušćkomitraljez, te 7 sanduka municije i bombi.

86. Svi podaci u ovom poglavlju uzeti su iz Referata o radničkom pokretu od 28. VIII 1951. i iz referata: Razvitak radničkog pokreta i djelatnost komunističke partije u Ravnoj Gori. Spomenuti se referati nalaze u arhivu Saveza boraca i u arhivu škole u Ravnoj Gori. Bilješke u obliku dnevnika, koje su upotrebijene za sastavak ovih referata napisao je Ivan Marković, mjesni učitelj.

Zarobljeni vojnici i njihovi časnici odvedeni su u Drežnicu na suđenje.

Nakon pada ustaškog uporišta odmah je u Ravnoj Gori osnovana komanda mjesta. Komandant mjesta bio je Mavrinac Josip, a komesar Puž Josip. Zatim se prešlo na ispitivanje i kažnjavanje osoba koje su bile osumnjičene da smetaju narodnooslobodilačkoj borbi. Osuđeni su na smrt strijeljanjem na mjesnom groblju 22. XII 1942.: Barlović Viktor, Oblak Ivan, Ivančić Jakov i Pizent Ivan.

U siječnju 1943. treća četa prvog bataljona, u kojoj su sudjelovali i Ravnogorci napala je »Dom za oporavak domobranaca« u Skradu, te ga zauzela. Inventar tog doma prebačen je za partizansku bolnicu u Drežnicu. U istom mjesecu su Rogač Emerik i Grgurić Ignac postavili generator na pilani Čadež, te su njime snabdijevali mjesto električnom energijom. U mjestu je radio Mjesni NO, odbor AFŽ i USAOH (Ujedinjeni Savez Antifašističke omladine Hrvatske). Ponovno je osnovan pjevački zbor, koji je u domu kulture (Barlovićevoj kući) davao priredbe i koncerte. Antifašistički front žena prikupljao je hranu i odjeću i prenosio je borcima na položaje.

Uoči talijansko-ustaške ofenzive na Ravnu Goru, početkom ožujka 1943. partizani spaljuju pet zgrada: Općinu, Šumariju, Ferijalni dom, Školu i kuću Barlović Viktora. Zgrade su bile spaljene zbog toga, što su bile čvrste i zidane, pa bi mogle poslužiti talijanskoj vojsci za efikasniju obranu.

Omladinska organizacija (USAOH), podržavala je vezu s kotarskim i okružnim komitetom Saveza komunističke omladine Jugoslavije. (SKOJ-a). Sastanci su se održavali u kući Jakova Kumpare u Sušici. Najistaknutiji su omladinci (kasniji članovi SKOJ-a) bili: Kumpare Viktor, Svetličić Zdravko, Ivančić Viktor, Kenda Jakov, Vančina Josip, Podgornik Marija, Majnarić Anđela, Vidmar Dragica, Pobodnik Ema i iz Starog Laza Vidmar Anka. Osim ovih, svojom su se aktivnošću isticali omladinci: Svetličić Zdenko, Sušić Zvonimir, Kufner Branko, Troha Josefina i Adlešić Tonica.

S plesa u kući Alberta Starčević prema dogovoru s partizanskom komandom, koncem kolovoza 1943, otišla su u partizane 23 omladinca iz Ravne Gore. Sobom povedoše i dva talijanska vojnika i jednog žandara. Talijanski su vojnici razoružani i pušteni na slobodu.

Kao i u ostalim našim okupiranim mjestima, tako je i u Ravnoj Gori talijanska vojska slala nepoćudne žitelje u logore. U logoru u Bakru i u logorima u Italiji bili su: Svetličić Vid, Janeš Josip, Podgornik Juraj i Micika, Vidmar Rudolf i Marija, Jurković Rudolf, Herljević Antun, Renka Franjo i Ruža, Podobnik Ferdo i Ivan, Ivančić Stjepan, Majnarić Stipe i Vlado, Silić Matija i Josip, Antolčić Slavko, Renka Ivan i Žagar Vinko. Većina spomenutih imala je i svoje porodice u logorima.

Nakon kapitulacije Italije 8. IX 1943. Komanda mjesta iz Starog Laza vraća se u Ravnu Goru. Talijanska vojska na poziv Andre Ružića, komandanta mjesta, napušta mjesto s oružjem i polazi u Delnice gdje je razoružana. Kada je partizanska komanda mjesta preuzela vlast, izabran

je odmah Mjesni NOO, koji je preuzeo građansku vlast u mjestu. Za predsjednika tog Mjesnog NOO-a izabran je bio Ivančić Stjepan, a za članove Poljanić Antun, Acinger Ferdo i Franjo, Herljević Franjo, Renka Ivan, Toljanić Vinko, Oremović Jure, Sertić Ivan i Leš Gašpar. Mjesni NOO vršio je mobilizaciju, brinuo se za prehranu brigada i za prijevoz ranjenih boraca. U dvorcu u Sušici osnovana je bila bolnica u kojoj je bilo oko 70 ranjenika. Kao bolničarka u toj bolnici radila je Renka Franka koja se s bolnicom povlači u Liku, gdje je poginula u mjestu Stajnici.

U to je vrijeme osuđen po narodnom sudu mjesni župnik Vjekoslav Gržanić i njegovi roditelji zbog svog proustaškog rada.

Dana 6. listopada započinje u Gorskom kotaru Šesta neprijateljska ofenziva u kojoj učestvuju i njemačke motorizirane jedinice. Komanda mjesta se povlači u šumu, ali se vođ partizana vraća i smještava u školi s vodnikom Herljevićem Vinkom. Nijemci udoše gotovo neopazice zbog guste magle i kiše u Ravnu Goru 10. listopada 1943. Partizani se nato povukoše u logor na Višnjevici. Pri bijegu ranjen je i zarobljen Troha Antun, a Leš Ivan ubijen. Tom zgodom Nijemci odvedoše u njemačke logore (Dahau) nekoje istaknutije žitelje u mjestu i to: Svetličić Jožu, Troha Antuna, Herljević Ivana, Majnarić Stjepana, Vidmar Rudolfa, Jurković Rudolfa, Herljević Franju i Deutsch Adolfa s još sedmoricom drugih: ukupno 15 osoba. Od ovih živi su se vratili kućama Jurković Rudolf i Herljević Franjo, dok su ostali pobijeni u logorima.

Dana 17. listopada 1943. spalili su Nijemci devet kuća u Poljičkoj Kosi i ubili dva čovjeka zbog toga, što su im partizani ubili tamo jednog vojnika.

Nijemci osnivaju u Ravnoj Gori domaću legiju, koja zajedno s njemačkom vojskom napada logor u Viševici. Tom su prilikom ubijeni: Vidmar Antun, Grgurić Željko, Svetički Viktor i Ružić Katica, a zarobljeni su bili odvedeni u logore u Njemačku Ivančić Stjepan, Svetički Stjepan i Trtanj Ivica.

Iza toga su ogulinski ustaše došli u Ravnu Goru i osnovali legiju za obranu od partizana. Rekrutovanje u legiju bilo je više prisilno, nego dobrovoljno. Drugi dan odlaze ustaše, a legija ostaje sama u mjestu. Već 8. prosinca 8. i 9. slovenska brigada uz pomoć mjesne komande ulazi u mjesto bez otpora, a veliki dio legije povlači se u Vrbovsko. Slovenska je brigada ostala u Ravnoj Gori u koju se vratio i Mjesni NOO i sve ostale organizacije. Legija koja je pobjegla u Vrbovsko, vratila se sa satnijom domobrana 18. prosinca 1943, da ponovno zauzmu Ravnu Goru. Pothvat je svršio s porazom, jer je zarobljeno bilo 30 legionara, a poginula su tri domobrana i jedan legionar. Partizani nisu imali gubitaka. Nakon toga razvija se u mjestu živi politički i kulturni rad. U siječnju 1944. godine osniva Liker Agica, delegat Kotarskog komiteta, partijsku jedinicu u Ravnoj Gori, koja je do konca 1944. brojila 15 članova. Sekretar jedinice bio je Liker Antun. Aktivno je radio i Antifašistički front žena i omladinska organizacija USAOH. U studenom 1944. osnovan je Narodni front. Dopremala se hrana iz Karlovca u zamjenu za drvenu

građu. Otvorio se i »Dom kulture« u kojem su bili sastanci i priredbe pjevačkog društva »Sloga«. Iza tvornice bila je »Aerobaza«, na kojoj su saveznički avioni od 1. V 1944. spuštali hranu, odjeću i sanitetski materijal za Narodnooslobodilačku vojsku. Škole u Starom Lazu, Sušici i Ravnoj Gori nastavile su s radom.

U 1944. godini bilo je više manjih ofenziva prema Ravnoj Gori, ali bez uspjeha za napadače. Poginuo je pri tom Tomac Viktor. Mjesni odbor i ostale organizacije nastavile su radom sve do oslobođenja zemlje i kapitulacije Njemačke (9. V 1945).

U narodnooslobodilačkoj borbi poginula su 32 stanovnika Ravne Gore, a osim njih stradalo ih je još 13, tako da se ukupan broj poginulih u narodnooslobodilačkoj borbi popeo na 45 osoba.

Između brojnih učesnika u narodnooslobodilačkoj borbi naročito valja istaći šest ravnogorskih prvoboraca i to: Ecimović Tomu i Vinka, Možgan Viktora, Mrak Antona, Puž Josipa i Likier Franju, od kojih su prva trojica živi, a druga su dvojica poginuli.

Nakon rata počelo se s izgradnjom mjesta. Osim novosagrađenih zgrada zadržnog doma, šumarije, mjesnog narodnog odbora, ambulante i tvorničkih zgrada — popravljene su mnoge stare zgrade — i sagrađen je vrlo velik broj privatnih kuća, tako da su nastale čitave nove ulice. Uza svu izgradnju narod nije zaboravio na teške dane narodne borbe i rata, pa je za potomstvo podigao niz spomenika i spomen ploča, koja će biti trajni svjedoci žrtava i pobjeda koje je narod imao u samom ratu. Troškove za podizanje ovih spomen objekata većim dijelom podmirio je sam narod dobrovoljnim prilozima, radom, samodoprinosom na mjesna beriva, prihodom od raznih zabava sa nešto pomoći izvan mjesta. Akcijama oko podizanja spomen objekata rukovodio je Savez boraca. Spomen ploče i spomenici podizali su se ovim redom:

1. U čast desetogodišnjice narodnog ustanka 1951. godine podignuta je spomen-ploča na Zadrudnom domu. Na toj ploči ispod 45 imena poginulih piše: »Palim borcima u NOB i žrtvama fašističkog terora«... podigao G. 1951. M. O. S. B. Ravna Gora u čast 10-godišnjice nar. ustanka«.

2. Spomenik palim borcima narodnooslobodilačkog rata u Ravnoj Gori otkriven je 27. VII 1955. godine troškom od milion dinara. Na spomeniku piše: »Palim borcima NO rata 1941—1945. Savez boraca općine Ravna Gora«. Pri dnu spomenika je upisano, da ga je izradio V. Mačukatin 1955. godine.

3. Povodom 40 godišnjice KPJ i SKOJ-a otkrivena je spomen ploča na zgradi mjesnog ureda u Ravnoj Gori. Na ploči je natpis: »Uz proslavu 40 godišnjice KPJ i SKOJ za sjećanje na oslobođenje Ravne Gore 22. III 1942. 22 III 1959. Saveza boraca Ravna Gora.«

Ova spomen ploča izrađena je u Zagrebu.

4. Spomen ploča postavljena u Višnjevici izlita je od bronze u Srpskim Moravicama. Idejnu skicu napravio je Grgurić Miroslav, a Skok Ferdo je izrezao slova na lipovoj ploči iz koje je napravljen negativ. Plo-

ča je postavljena na Višnjevici 4. VII 1961, ali je 27. VII 1964 pomaknuta za 400 metara na pravo mjesto pogibije palih boraca. Na ploči piše:

*»Vi padoste žrtvom i dadoste sve
kru, život, mladost — radi slobode«*

U čast palim drugovima 12. XI 1943. Savez boraca Ravna Gora.

5.) Kosturnica u kojoj su sahranjene kosti od 33 borca NOB-e (12 Ravnogoraca, i 21 iz ostalih mjesta) podignuta je troškom od 1,700.000 dinara, kameni stećak izrađen je u Labinu uz cijenu od 500.000 dinara. Na kosturnici je natpis:

»Žrtvama za slobodu u borbi 1941—1945. ovo počivalište slave, potomstvu na spomen, podiže puk Ravne Gore 1961.

Sloboda

*Košćatu ruku daj nam, pa ćeš tada od naše krvi da se preobraziš
— I.G. Kovačić«*

6. Spomen ploča na Ferijalnom domu izrađena je u Zagrebu. Trebala je biti otkrivena na 20 godišnjicu akcije na Ferijalni dom 17. XII 1962, ali je zbog slabog vremena otkrivena 4. VII 1962. Na ploči je uklesan natpis:

Da se ne zaboravi naše borbe i pobjede u spomen osvajanja neprijateljskog uporišta 17. XII 1942.

Savez boraca Ravna Gora 1962.

V KULTURNI RAZVITAK

A) Škola i društvene organizacije

Prvu školu u Ravnoj Gori osnovao je Josip II godine 1786. Te su se godine sastavili i potpisali ugovori o osnutku škole i o dužnostima žitelja, općine i komorskih dobara prema novoosnovanoj školi. Žitelji su davali radnu snagu koja je bila potrebna pri podizanju školske zgrade i ujedno su bili dužni osigurati školu i učitelja potrebnim ogrjevnim drvom. Za vladanja Josipa II morali su pohađati školu svi muškarci i djevojčice, jer se izostanak kažnjavao sa 20 forinti globe. Za cara Leopolda ta je obaveza ukinuta, pa je nastao priličan nemar u pohađanju škole.⁸⁷

Prvi ravnogorski učitelj bio je Antun Dizmas Filipović. On je stanovao u erarskoj kući. Njega i ostale učitelje koji su ga naslijedili plaćalo se u novcu i naravi.⁸⁸ U novcu dobivao je učitelj plaću od općine i od gospoštije. U naravi su od gospoštije učitelji dobivali zemlju na korištenje, a od općine ogrjevno drvo, koje su im dovažali žitelji mjesta. U školi se učilo na hrvatskom i njemačkom jeziku.⁸⁹ Općina je ubirala novac za školu po kućama u mjestu i to od svake kuće po 20 novčića. Iz toga se vidi da je Ravna Gora u to vrijeme, tj. godine 1800, imala 131 kuću, selo Kosa 17 kuća, Stari Laz 77 kuća i Sušica 42 kuće.

87. Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva II, Zagreb, 1910, str. 22

88. Ljetopis škole od godine 1875.

89. Cuvaj o. c. str. 253 i 258.

90. Cuvaj o. c. str. 270

Kako su kameralne zgrade u Ravnoj Gori bile u vrlo trošnom stanju, to je, prema izvještaju Mihovila Renaldija, inspektora pomorsko kameralnih dobara od 9. IX 1828, bilo odlučeno, da se popravi kameralna krčma i da se u nju smjesti škola. U prizemlju te zgrade bila je s jedne strane hodnika jedna učionica, a s druge strane dvosobni stan za učitelja. U prvom katu bio je određen stan za liječnika.⁹¹ Adaptiranje krčme za školsku zgradu iznosilo je 1988 forinti i 37 novčića. Trošak adaptacije podmirila je gospoštija, a manji dio općina koja je davala radnu snagu. Adaptaciju je izvršio Anton Majetić stolar iz Vrbovskog, sa svojim rođakom Andrijom Zamnić iz Lisine. S radom se započelo 1. svibnja 1820, a zgrada je dovršena koncem kolovoza 1830 godine.⁹²

U tu školu polazila su djeca iz Ravne Gore, Vrha, Bajta, Sušice, Šija, Kose i Starog Laza.

UČITELJI U RAVNOJ GORI
(s nastupom službe do 1914. godine)

Red. br.	Ime i prezime	godine službovanja	zavičajnost
1.	Antun Dizmas Filipović	1800—1830.	
2.	Stjepan Maričić	1800—1830 (?)	Novi
3.	Anton Maričić	1830—1833.	
4.	Josip Strižić	1830—1863.	Bribir
5.	Vjekoslav Crnogaj	1863—1878.	
6.	Marija Miletić	1878—1879.	
7.	Marija Sašel	1879—1882.	Karlovac
8.	Klemento Kunčarić	1879.	Rijeka
9.	Ivan Potočnjak	1878—1921.	Novi
10.	Olga Spelić	1882—1884.	Kostrena Sv. Lucija
11.	Marija Pretner udata Majnarić	1885—1925.	
12.	Hermina Brkić	1896—1902.	Sisak
13.	Gizela John	1902—1923.	
14.	Ivan Marković	1907—1947.	Ogulin

Za službovanja učitelja Josipa Strižića popravljala se gospoštijaska zgrada u kojoj je bila smještena škola, pa se školska obuka održavala po privatnim kućama sve do 1874. godine.⁹³ Taj je učitelj ostao u mjestu sve do svoje smrti, jer je kao penzioner od godine 1863. vršio dužnost općinskog suca.

Škola je 1874. izrađena nastojanjem učitelja Crnogaja i mjesnog župnika Ferde Babića. Bila je dvokatna zgrada s vrlo nepraktičnim rasporedom. Više od polovine prostora čitave zgrade zauzimali su hodnici. Učiteljski stan bio je bez komfora, jer nije imao dvorišta, drvarnice, vrta i staje. Učitelj je bio primoran daleko od škole stvoriti školski vrt.

Svi su učitelji 80 godina — do izgrađnje nove škole, dobivali od gospoštije besplatno stan u gospoštijaskoj zgradi, besplatno su dobivali drvo za ogrjev, uživali su 6 jutara i 146 č. hvati zemlje i vrt gospoštijeske

91. HAR Gubernijski spisi, Gub. br. 2470/1825. Abth. 11—2, br. 3015/1827. Abth. 11—2, br. 3407/1828.

92. Ibidem

93. Ljetopis škole iz godine 1875.

zgrade od 488 č. hvati. Ujedno su dobivali trećinu plaće, tj. 101 forint i 30 novčića; taj im je iznos u cijelosti ostao i za penziju.

Ljetopis škole počinje 1. listopada 1875. godine.

Iz te škole je već u XIX stoljeću izašao priličan broj kasnijih intelektualaca; profesora, svećenika, postmajstora i ostalih službenika, dok se u XX stoljeću taj broj mnogo povećao.

Školu pohađa početkom 19. stoljeća poprečno 200 učenika, a taj se broj za 100 godina, tj. početkom 20. stoljeća, udvostručio, jer 1904. god. prelazi 400 polaznika.

Od 1914. pa do 1923. godine u školi rade 3 do 4 učiteljske sile. Kako je stara škola postala pretijesna počela se 1923. godine graditi nova škola u sredini mjesta. Nova škola je dovršena 1924. godine troškom od 1,150.296 dinara, što je podmirila Zemljišna zajednica u Ravnoj Gori, uz pripomoć općine od 100.000 dinara. Općina je uz to podmirila svake godine troškove škole (drva, kredu, čitanke i bilježnice) u visini od 13—14.000 dinara. Djeca su dobivala školski pribor besplatno.

Tijekom drugog svjetskog rata školsku obuku pohađa oko 200 polaznika. Škola je služila i kao kasarna za razne vojne formacije, koje su se izmjenjivale u mjestu. Jugoslavenska vojska stanuje u školskoj zgradi od 8. do 11. travnja 1941, a od 23. ožujka do 1. svibnja 1942. boravile su u školi partizanske jedinice. Od 1. ožujka do 1. svibnja 1943. školska se obuka održavala u dvorani kuće Pavletić, jer su školu u kojoj su boravili partizani, pri svom povlačenju, zapalili 5. ožujka 1943. Tada je izgorio krov školske zgrade. Talijanska vojska ipak naseljava školu, kojoj je općina istog ljeta podigla novi krov.

Talijanska vojska ostala je u školi sve do kapitulacije Italije (8. IX 1943). Školska je zgrada nakon odlaska talijanske vojske bila neuporabiva za održavanje školske obuke. Zbog čestih vojnih okršaja u blizini, školska se obuka u godini 1943. i 1944. neredovito održavala u privatnoj kući Franje Herljevića (Felc) sve do 1. ožujka 1944. Po naredbi općinskog NOO uredila se tada jedna soba u školskoj zgradi. Međutim, u mjesecu travnju i svibnju obuka se održavala izvan zgrade, u prirodi, zbog čestih nadlijetanja neprijateljskih aviona, koji su u par navrata bombardirali mjesto, ali nisu počinili nikakvu štetu.

U školskoj godini 1944/1945. obuka se odvijala redovito. Napravljene su školske klupe i prozori, pa se obuka mogla održavati u dvije prostorijske. Te je godine bilo oko 150 školskih obveznika. U školi su radila 1945/1946. četiri učiteljska lica. Marković Ivan, Sušić Zvonko, Šopić Anđela i Romanov Anica, ali su tijekom godine svi premješteni, osim Sušića, koji je otišao na studije, tako da je koncem godine ostao samo Marković.

Rješenjem Ministarstva prosvjete Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu br. 62103 — III — 1946. od 3. rujna 1946. u Ravnoj Gori je otvorena Sedmogodišnja škola. Upraviteljem škole imenovan je Florijan Čulig, a nastavu su vršili još slijedeći učitelji: Čulig Božena, Marković Ivan, Marković Bogdan i Mraović Ivka.

Prva Pionirska organizacija osnovana je godine 1947. Te i naredne godine osniva upravitelj škole kulturno-umjetničko društvo »Sloga«. Sek-

cija pjevačkog društva nastupala je na festivalima u Beogradu, Rijeci i Zagrebu. Uređen je školski vrt i cvjetnjak, posađeno je više vrsti voćaka i uređeno je dječje igralište.

U rujnu 1949. nastupio je ponovno kao nastavnik u školi Zvonko Sušić i te godine škola imade već 6 nastavnika i 298 učenika. U školskoj zgradi ima 5 učionica, u kojima rade 4 niža i 5 viših odjeljenja. Već naredne 1950. godine na školi ima 5 viših i 6 nižih odjeljenja, jer obuku pohađa, osim domaće djece, još 110 djece iz Dječjeg doma grada Zagreba. Deset odjeljenja radilo je u školskoj zgradi, a jedno u Dječjem domu. Broj se nastavnika te godine povećao na devet osoba s jednim pomoćnim službenikom, da se 1951. ponovno poveća na 12 nastavnika. Upravitelj škole bio je Balen Milan.

Kod mjesnog odbora Narodne fronte formiran je odbor Narodnog sveučilišta. U tom Narodnom sveučilištu nastavnici održavaju predavanja.

Godine 1952. popravljaju se školska zgrada. Uređene su i dvije prostorije na tavanu škole, a popravljeni su u cijeloj zgradi podovi i prozori. Troškovi ovog popravka iznosili su 2,200.000 dinara. Naredne 1953. godine prešlo se na osmogodišnje školovanje i škola dobiva naziv Osmogodišnja škola.

Te je godine izabran Školski savjet, koji je imao 15 članova.

Dana 10 prosinca 1954. odselili su se učenici iz »Dječjeg doma grada Zagreba«, pa se broj učenika škole smanjio. Škola je imala 4 viša i 4 niža odjeljenja i održavala školu učenika u privredi s 3 odjeljenja. Na školi je radilo 12 osoba.

Učenička zadruga organizirana je u školi 1955. godine, koja na školskom zemljištu sadi krumpir i zob, uređuje školski vrt i rasadnik.

Rješenjem Savjeta za prosvjetu i kulturu NOO Skrad od 28. X 1956. postavljen je za upravitelja škole Sušić Zvonko. Njegovim nastojanjem ponovno je popravljena školska zgrada. Najviše popravaka bilo je u prizemlju zgrade, kod odvodnih kanala i u školskom namještaju.

Škola je već 1957. proradila s 12 odjeljenja, uračunavši odjeljenje radničke gimnazije i odjeljenje djece palih boraca. Te je godine bilo na radu u školi 14 nastavnika.

Godine 1959. Osmogodišnja je škola u Ravnoj Gori organizaciono formirana kao centralna škola, koja ima područna odjeljenja u Sušici i Starom Lazu. Škola ima 13 matičnih odjeljenja i 3 područna odjeljenja. Te su se godine u Sušici dovršili radovi na novoj školskoj zgradi.

Rad u školi je mnogostruk. Slobodne aktivnosti su sve brojnije, jer obuhvaćaju radove u zadruzi, u kulturno-umjetničkom društvu, u sportu, u pionirskom sveučilištu i u klubu mladih tehničara. Svaki od ovih odjela imade više sekcija.

Zbog razvijenosti škole, koja u 1960. imade već 18 odjeljenja, postavljen je pomoćnik direktora. Organiziran je, godinu dana kasnije, i prevoz učenika iz područnih odjeljenja u centralnu školu u Ravnoj Gori. Učenici mnogo rade na pošumljavanju pustijih terena u šumskim predjelima.

Rješenjem od 14. travnja 1962. škola postaje samostalna ustanova. Nastavno osoblje popelo se na 25 osoba i 7 osoba ostalog personala, tako da je kolektiv imao 32 osobe.

U ljeti 1962. prigodom otvaranja spomen-kosturnice palih boraca ovog kraja — proslavi su prisustvovali svi učenici s nastavnim osobljem. Isto tako učestvovali su 4. VII 1963. na Dan borca otkrivanju spomen-ploče na bivšem Đačkom domu, povodom 21. godišnjice oslobođenja Ravne Gore.

U petogodišnjem planu, do 1970. godine, namjerava se izgraditi nova škola, jer je dosadašnja premalena za toliki broj đaka. U vidu je i rješenjem problema stambenog prostora za nastavnike, izgradnjom zgrade za 6 porodičnih stanova i 4 stana za samce. Uz to će se nastojati kompletirati fiskalnu dvoranu potrebnim spravama i nabaviti će se pomagala za prirodne nauke.

Uz redovno su školsko prosvjeđivanje na kulturnom i političkom polju mnogo uradile i ostale mjesne društvene organizacije. U organizaciji Narodnog sveučilišta održavala se 1961/62. partijska škola, i osim toga održano je preko dvadeset javnih predavanja idejno-političkih, ekonomskih i drugih. Održan je tečaj šivanja te mnogo raznih priredbi, koncerata, izložbi i sportskih takmičenja. Bilo je nekoliko gostovanja kazališnih i artistskih grupa iz drugih gradova u zemlji.

U toku 1961. godine Savez komunista u suradnji s Mjesnim narodnim odborom i Socijalističkim savezom radnog naroda rješava najvažnije mjesne probleme. Izvršeno je asfaltiranje ceste u mjestu i uvedena živina rasvjeta. Uređene su i dovršene društvene prostorije u Starom Lazu i Sušici.

U Ravnoj Gori uređena je dvorana i nabavljena je i isplaćena oprema za cinemaskop — projektor i platno. Osim toga napravljen je projekt za novu školsku zgradu.

Uz ove organizacije veliku pomoć mjestu pruža i organizacija Saveza boraca, koja se sa svojim članovima zalaže na svim područjima kulturno-političkog poboljšanja prilika u mjestu.

Teško je odijeliti rad jedne društvene organizacije od druge, jer su isti ljudi u mnogo slučajeva u svim organizacijama. Stoga je rad društvenih organizacija mnogostruk i pokazuje veliku agilnost svojih članova, koji su zajedničkim silama pregnuli da svome mjestu, a po tome i čitavoj zajednici, osiguraju što bolji materijalni i kulturni napredak.

Od starijih društvenih organizacija djeluje u mjestu limena glazba, koja je osnovana još 1830. godine. Utemeljitelji limene glazbe bili su Lavoslav Holjević sa svoja tri sina i bratom, te braća Blaž i Josip Sedej, zatim Vančina i Poljančić. Danas je za glazbu najzaslužniji Johan Berner, koji u njoj radi već 40 godina. Ravnogorska limena glazba stekla je dobar glas u čitavom Gorskom kotaru, te je učestvovala u raznim proslavama i izvan mjesta.

Osim limene glazbe osnovano je koncem XIX stoljeća i Tamburaško društvo, koje dugi niz godina neprekidno radi u mjestu.

Godine 1896, odlukom Kr. zemaljske vlade, odjela za unutrašnje poslove, osnovana je u mjestu podružnica »Gospodarskog društva.«

Nastojanjem mjesnog učitelja i drugih uglednih žitelja raspisan je 1901. godine natječaj za gradnju vatrogasnog i gospodarskog spremišta uz cijenu od 3.500 kruna. Dobrovoljno vatrogasno društvo, koje je još 1896. reorganizirano dobilo je time i svoje spremište.⁹⁴

B Crkva

Prvi počeci crkve u Ravnoj Gori vezani su za Staru Sušicu, gdje je već početkom XVIII stoljeća podignuta drvena kapela Sv. Antuna Padovanskog. Tu su kapelu spalile turske čete 22. srpnja 1768, pa je stoga sazidana nova kapelica sučelice starog frankopanskog dvorca, gdje se vršila i crkvena administracija. Sušica je imala i samostalni kapelana, koji je vodio matične knjige za Sušicu i Ravnu Goru. Najstarije matične knjige potječu iz godine 1764. za Sušicu i Ravnu Goru zajedno.

Izgradnjom Karolinske ceste kroz Ravnu Goru (1732) naselilo se mnogo žitelja u Ravnu Goru i taj je broj naseljenika neprestano rastao. Nezgodno je bilo tim žiteljima nositi djecu u Sušicu na krštenje ili ih slati na vjersku pouku, pa su odlučili, da za svoje potrebe sagrađe i u Ravnoj Gori crkvicu, koja bi im služila za obavljanje vjerskih obreda. Oko godine 1770. počela se graditi crkva Sv. Terezije, koja je dovršena 1774. godine. Ta je crkva sagrađena uz nešto pomoći carice Marije Terezije, s kamenim temeljima i djelomično zidom, dok je veći dio crkve bio građen od drveta. U crkvu se moglo smjestiti oko 500 osoba.⁹⁵ Te je godine bio kapelan u Ravnoj Gori Gabriel Vukšić, koga je od 1786. do 1792. naslijedio kapelan Kovačić. Iza njega bio je ravnogorski kapelan od 1792. do 1801. Jerolim Milanci. Za vremena kapelana Josipa Kučinića, koji je nastupio dušobrižničku službu u Ravnoj Gori 1803. godine, počelo se raditi na tom da se u Ravnoj Gori ustanovi samostalna župa.⁹⁶

Župna crkva posvećena je, kako smo spomenuli, Sv. Tereziji Avilskoj, dok je za drugog titulara crkve 24. VIII 1778. izabran Sv. Bartol apostol. Toga je dana, naime, tuča potukla svu ljetinu u Ravnoj Gori, pa su stari Ravnogorci odlučili da uzmu sv. Bartola za svog drugog zaštitnika, jer je tuča padala baš na dan, kad se on po kalendaru svetkuje u katoličkoj crkvi. Stogodišnjica te posvete slavila se u Ravnoj Gori 1878. u erarskoj kući s velikim slavljem uz damaću limenu glazbu.⁹⁷

Godine 1807. samostalna kapelanija u Ravnoj Gori proglašena je župom, a već godine 1823. župljani u Ravnoj Gori mole kr. komesara i riječkog guvernera Maylata, da se uz župnika osnuje u župi i kapelanija i da se crkva proširi, jer je premalena. Cio predmet uputio je Guverner na rješenje Kr. ugarskoj dvorskoj komori, ističući, da u crkvu ne stane niti trećina žitelja, jer mjesto, uključivši i filijale Stari Laz, Sušicu i Kosu, broji 1596 duša. Kako u crkvu stane samo 500 duša, to dvije tre-

94. Svi podaci o djelovanju škole u Ravnoj Gori većinom su prikazani onako, kako ih iznosi ljetopis (Spomenica) škole, a nadopunjeni su arhivskim podacima iz fonda riječkog gubernijskog arhiva. Podatke za ostale društvene organizacije iznosim prema školskom Ljetopisu.

95. HAR Gubern. br. 1236 i br. 1871 iz 1823. god. Abth. 5 fasc. 12.

96. HAR Gubern. br. 2781/1823. Abth. 5 fasc. 12.

97. Ljetopis škole. Uvodni dio.

čine žitelja zimi ostaje vani, pred crkvom. Ujedno crkvu pohađaju i žitelji iz Šija, pa je, prema izvještaju kastelanata u Vrbovskom, proširenje crkve vrlo potrebno. Dvorska ugarska komora odobrila je proširenje crkve u Ravnoj Gori 23. VII 1823, ali nije odobrila ustanovljenje kapelanije, da to ne bi suviše teretilo kameralnu blagajnu. Kada i s kojim troškom je crkva proširena nije još za sada poznato, ali je sigurno da se crkva proširivala i da je trošak podmirio kastelanat u Vrbovskom kao patron crkve.⁹⁸

Nakon proširenja crkve žitelji su 1826. godine zatražili da se popravi župni stan, budući da je tadašnji župni stan bio tako derutan te je ostao bez krova, a zidovi su bili toliko trošni, da po mišljenju inspektora kameralnih dobara i samog guvernera ne bi mogli podnijeti nikakvu nadogradnju.⁹⁹

U smislu naredbe (od 23. IX 1823. br. 3272) župniku se moralo sagraditi neko sklonište ili mu bar naći jednu sobu. Isprva Dvorska komora odobrava 642 fioranta i 42 novčića za popravak župnog stana, svu drvenu građu i besplatan dovoz, uz dobrovoljan rad žitelja, ali, uza sve to, odobrena suma nije bila dovoljna da podmiri troškove, pa se radom nije ni započelo. Građevna direkcija zatim predlaže, da se župni stan proda i da se u zgradi gosposkijske krčme smjesti župni stan, nakon što bi se zgrada temeljito popravila. Razmimoilaženja rješava Dvorska kancelarije, koja nalaže, da se za odobreni novac popravi župni stan, a ako ne bude dovoljno novaca, da se učini novi predračun, s kojim bi se župni stan mogao popraviti. Stari derutni župni stan, koji je sagrađen 1796. imao se popraviti sa 789 forinti i 31 novčićem. Prema izvještaju inspektora kameralnih dobara, Mihajla Renaldi, licitacija se održala u Ravnoj Gori 4. travnja 1827. Licitanti su trebali uložiti vadium, tj. kauciju od 10%. Poduzimač radova bio je Anton Majetić, stolar iz Vrbovskog. S radom se moralo početi 1. svibnja 1827, a dovršiti koncem kolovoza 1828. godine.¹⁰⁰ Nakon dovršenja župne zgrade imao se posao po stručnjaku preuzeti i potom poduzetniku isplatiti treću trećinu odobrene sume. Sumarija u Fužinama doznala je besplatno iz gosposkijskih šuma potrebno drvo, a župljani su bili dužni besplatno dati manuelni rad i dovoz drva i kamena. Župniku je za vrijeme gradnje župnog stana u ime stanarine davala općina godišnje 40 forinti i gosposkijska blagajna 40 forinti, ukupno 80 forinti. S tim novcem platio si je župnik stan u privatnoj kući u mjestu.¹⁰¹

Godine 1828. umire župnik Josip Kućinić, koji je stanovao u privatnoj kući Ivana Detoni, te kastelanat Detoniju isplaćuje stanarinu. Kućinića je naslijedio mrkopoljski kapelan Vincent Studenac. Gubernij u Rijeci sa svoje sjednice od 13. studenog 1828. moli biskupa Ježića u Senju, da upravu župe Ravna Gora dade Studencu; što biskup i učini.¹⁰²

98. HAR Gubern. br. 1871/1823. Abth. 5—12.

99. HAR Gubern. br. 3621/1826. Abth. 11 fasc. 2.

100. HAR Gubern. br. 3781 i 3992/1826 Abth. 11 fasc. 2.

101. HAR Gubern. br. 776 (9—11), 3873 (5—12) iz 1823, te br. 152 i 586 iz 1824. god. (11—2), zatim br. 401(11—6), br. 3386, 4098, 4221, 4413 (11—2) iz god. 1825 i br. 228, 670, 2829, 2749 (11—6) iz 1826. godine napokon br. 1231, 1902, 2615, 2687, 3015 (Abth. 11—2) iz 1827.

102. HAR Gubern. br. 4141/1828 Abth. 5 fasc. 23.

Dvorska kancelarija u Budimu nalaže 1829. kastelanatu u Vrbovskom, da se na župnom stanu u Ravnoj Gori imade napraviti na prozorima zaluzije zbog vjetrova i jake zime, i da se imadu pojačati vrata. Kastelanat je taj posao obavio uz trošak od 81 forint i 4 novčića.¹⁰³

Stara je crkva zbog derutnog stanja, kao opasna po život žitelja, zatvorena 24. kolovoza 1899. Nakon toga služba božja obavljala se u jednoj većoj sobi u župnom stanu. Dana 13. svibnja 1905. počelo se s rušenjem stare crkve, koja je za dva dana potpuno nestala.¹⁰⁴

Bilo je već i prije čestih pokušaja i molbi, da se sagradi nova crkva, ali nikada nisu za nju bila odbrena novčana sredstva. Osobito se zato zalagao domaći sin, župnik i književnik, Ferdo Babić, koji je 1883. godine molio podžupaniju u Delnicama da se sagradi nova crkva i formirao odbor za gradnju crkve, ali nije uspio jer nije bilo financijskih mogućnosti. U isto se vrijeme pisalo u Zagreb arhitektu Bolleu za nacrt crkve. Bolle je potom poslao nacrt za crkvu u Ravnoj Gori i označio cijenu od 25.000 forinti, koja je potrebna za izgradnju.¹⁰⁵

Kako je i kapela Sv. Ante u Sušici bila vrlo malena i derutna, to se zalaganjem župnika Ferde Babića i doprinosima župljana sagradila lijepa mala crkva s tornjem. Ta je kapela sazidana godine 1874. uz trošak od 2.000 forinti. U selu Kosa sagrađena je mala crkva Sv. Florijana. Sagradio ju je na svom zemljištu Josip Vančina, otac lukovdolskog župnika Alberta Vančina, uz pripomoć ostalih župljana.¹⁰⁶

Ferdinand Babić bio je župnik u Ravnoj Gori od 1857. do svoje smrti, 26. kolovoza 1894. Rodio se u Ravnoj Gori 29. svibnja 1827. Isprva kao kapelan u Bakru, prigodom obnove crkve Sv. Andrije, napisao je oveće djelo (1854) »Spomenik grada Bakra« u četiri pjevanja.¹⁰⁷ Od 1854. do 1857. bio je tajnik biskupa Ožegovića a potom župnik ravnogorskih i začasni kanonik senjskog kaptola. Pisao je pjesme u Gajevoj »Danici« i »Nevenu« i u Lukšićevom »Glasonošu«. Isticao se i kao dobrotvor školske mladeži u Ravnoj Gori, te je svake godine darivao čak knjigama, a najsiromašnije i odjećom. Ujedno se isticao u svakoj akciji, koja je išla na dobrobit mjesta i župljana. Poslije Babićeve smrti upravu župe vodi Stjepan Paškvan, a njega nasljeđuje 1895. godine Franjo Rancinger. Župnik Rancinger ozbiljno se prihvatio posla, da sagradi crkvu. Dao je peći ciglu, paliti vapno i spremati ostali materijal za izgradnju crkve. Uspjelo mu je, da urbarijalna općina votira sumu od 50.000 kruna, a patronat je obećao daljnjih 34.000 kruna, ali ipak do gradnje crkve nije došlo.¹⁰⁸

103. HAR Gubern. br. 342/1829 Abth 11 fasc. 2.

104. Vitez Zlatko, Crkva i kulturno povjesni spomenici u Ravnoj Gori, diplomski rad. Ravna Gora 1952. str. 2.

105. Vitez . . . o. c. str. 2.

106. Strohal R. Uz lujzinsku cestu str. 104.

107. Strohal R. o. c. str. 104.

108. Vitez, o. c. str. 2 Dana 22. XI 1899. bila je sazvana konkurencijonalna rasprava za gradnju nove crkve. Novac je bio osiguran, i to od erara 34.000 kruna, od općine 50.000 kruna, a od naroda 10.000 kruna. Uza sav svoj trud, bio je župnik Rancinger oklevetan kod biskupa i premješten. Kad se u mjestu za taj premještaj doznalo, nastalo je veliko ogorčenje, te su župnika zaključali u župnom stanu i nisu mu dali otići. Danju i noću gorjele su vatre oko župnog stana i stare ratoborne žene kuhale su kavu i čuvale župnika. Stvar je došla dotle da da ni žandari nisu u spjeli doći u župni stan i župnika osloboditi. Ipak, dugo strazarenje zamorilo je čuvare te je župnik iskoristio priliku i otišao.

Naslijedio ga je Stanko Gauš, koji odmah odlazi do bana Khuena u Zagreb u vezi izgradnje crkve. Ban je odobrio zaključak općine i tako se počelo graditi crkvu.

Nakon nesuglasica o mjestu gdje se ima sagraditi crkvu, lokaciju rješava vladin savjetnik odlukom, da se nova crkva ima sagraditi na mjestu, gdje je bila stara crkva, uz isključnu cijenu od 54.000 kruna.¹⁰⁹

Godine 1902. napušta Ravnu Goru Stanko Gauš, a župnikom mjesta imenovan je Tomo Katnić iz Crikvenice, koji je u Ravnoj Gori ostao do 1922. godine. Župnik Tomo Katnić prionuo je svim raspoloživim snagama, da se crkva izgradi. Sporazumom između Kr. županije i Kotarske oblasti osiguralo se zemljište i potreban novac. Bilježnik Ante Majnarić prenaša zemljište u gruntovnim knjigama u crkveni posjed. Milan Radančević, kotarski predstojnik, uređuje 1904. godine urbarsku zajednicu i od iste dodjeljuje još 10.000 kruna, koja je svota bila potrebna da se izvrši licitacija. Nakon tri neuspjele jeftimbe, uspjela je ona, koja je održana u Ogulinu 6. svibnja 1905. Poduzetnik gradnje bio je Lovro Miculinić iz Cernika u Hrv. primorju. Procjena za gradnju crkve i uređenje gradilišta iznosila je 63.000 kruna. Dana 6. svibnja 1905. godine postavljen je temeljni kamen. Konačni troškovnik iznosio je 94.000 kruna. Nadzor nad gradnjom vodili su građevni inženjeri Josip Seifert i Josip Fink. Radove je od strane vlasti nadgledavao Antun Stipančić. Gradnja crkve dovršena je koncem listopada 1906. godine, a 15. I 1907. godine obavljena je kolaudacija nove crkve. Nova crkva izgleda da je sagrađena po nacrtu Bollea, jer je jedinstvo i čistoća stila došlo do izražaja u ovoj gradnji. Crkva je sagrađena od kamena.¹¹⁰ Ima glavnu lađu i dvije sporedne lađe.¹¹¹

Glavnu lađu od sporednih dijele stupovi, koji nose svedene svodove od glavne i sporednih lađa. Svi su prozori barokni. U gornjem dijelu apside ima nekoliko okruglih prozora. Toranj je četvorouglast. Na njemu je sat i iznad sata barokni prozor. Crkva imade 5 oltara rađenih iz drva, a sa strane oltara su po 2 drvena stupa u korintskom stilu. Svaki oltar ima drveni kip sveca komu je posvećen. Kipovi nisu naročite umjetničke vrijednosti. Na glavnom oltaru je uljena slika sv. Terezije. Ta je slika prenešena iz stare crkve, dobro usčuvana i lijepo izrađena, pa je od najveće vrijednosti. Do sada nije ustanovljeno tko je sliku izradio. Slike križnog puta, u veličini 1,20×1 m izradio je 1907. godine senjski slikar Ferdo Ludvig.

Slike na zidovima i stropovima same crkve izradio je slikarski majstor Havelka iz Zagreba, u vremenu između 1937. i 1940, dok je bio upravitelj župe Franjo Prpić.

Barokne orgulje nabavljene su 1909. god. od tvrtke M. Heferer i sin. Orgulje su pneumatične, ali pokvarene.

Svjećenjaci, koji vise sa stropa, ukrašeni su biljnim ornamentima, a nabavljeni su u Ljubljani od tvrtke Samassa 1907. god.

109. Ibidem

110. Debljina zidova iznosi 50 cm, sakristija je nadograđena, a debljina njenih zidova iznosi 38 cm.

111. Glavna je lađa dugačka 18,5 metara, a široka 8 metara, sporedne lađe su duge 12 metara, a širina im je 3 m.

UPRAVITELJI ŽUPE RAVNA GORA

(od 1900. god. do danas)

Red. broj	Prezime i ime	Upravljao župom	Opaska
		od — do	
1.	Gauš Stanko	1900—1902.	
2.	Katnić Tomo	1902—1922.	Umro 1922. u Crikvenici
3.	Fifka Dragan	1922	
4.	Schlögl Franjo	1923—1929.	
5.	Marinić David	1929—1934.	Umro u mjestu 1934.
6.	Štimac Drago	1934—1936.	
7.	Prpić Franjo	1936—1941.	
8.	Kučan dr Ljubo	1941	
9.	Gržanić Vjekoslav	1941—1943.	
10.	Horžić Stjepan	1943—1944.	
11.	Šojat dr Josip	1945—1947.	
12.	Štefanić Franjo	1947—1948.	
13.	Hvala Adolf	1948—1950.	Umro u mjestu 1950.
14.	Pizent Franjo	1950—1960.	Umro u mjestu 1960.
15.	Barić Nikola	1960—1963.	
16.	Šiško Franjo	1963—1964.	
17.	Perušić Ivan	1964	Ujedno upravlja župom Brod na Kupi ^{112a}

Novi su zvonovi nabavljeni poslije prvog svjetskog rata, 1924. godine uz cijenu od 100.000 dinara. Veći dio troškova za nabavu zvonova podmirila je Zemljišna zajednica. Stari su zvonovi za prvog svjetskog rata oduzeti, a potjecali su iz godine 1796. Bila su tri zvona. Na velikom i srednjem zvonu bili su jednaki napisi: »Die Pfarngemeinde von Ravna-gora hat mih (!) durch Johan (!) Jakob Samassa in Lavbach (!) von eigene Kosten gegossen 1796«. Na malom zvonu pisalo je samo: Labaci 1761. Prema tome, to malo zvono bilo je prvo crkveno zvono u mjestu.^{112b}

Najvredniji predmet, koji posjeduje ova crkva je pokaznica, koju je Marija Terezija darovala crkvi prigodom posvete crkve 1778. godine.¹¹³ Osim pokaznice, Crkva, uz drugo, posjeduje i jedan barokni ka-

112a Perušić, uz tešku dužnost uprave dviju župa udaljenih 30 km, ne zapušta dotrajale crkvene objekte. Popravlja dotrajalu kapelu sv. Ante u Sušici i izmjenjuje i popravlja trule grede na krovu župne crkve. Te radove izvodi lično, te na krovu crkve teški i opasni fizički posao sam izvršava.

112b Fr. Šaban: Nekoji objelodanjeni sredovjekni i novovjekni natpisi. Vjesnik Kr. hrvatsko-slovensko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva. Zagreb 1917. svez. 1 i 2 str. 65.

113. Ta je pokaznica, iz riznice Marije Terezije, sva srebrna, a ukrašena je crvenim granatima, ljubičastim i svijetlo plavim turmalinima i zelenim berilima. Stalak pokaznice izrađen je od pozlaćenog srebra i na njemu su srebrni ukrasi, koji predstavljaju četiri biskupa. Između svakog biskupskog lika nalazi se slika u emailu u kojoj je prikazan život svete porodice. Stalak je povezan s gornjim dijelom pokaznice sa srebrnim anđelom, koji stoji na podnožju pokaznice i na leđima nosi gornji dio. Pozadina gornjeg dijela pokaznice je pozlačena, a uokviruju je plameni jezici, koji su ukrašeni ljubičastim turmalinima. Preko te zlatne pozdine, s prednje strane, nalazi se ukras od biljnog ornamenta, sav od srebra. Na njemu su četiri evanđelista, a nad njima lik Boga-oca u obliku starca, koji drži u ruci zemaljsku kuglu. Njemu nasuprot nalazi se pozlačeni golub s raširenim krilima, s glavom i nogama borbeno naprijed okrenutim. U sredini pokaznice je mjesto za hostiju s lunulom 24 kar. zlata, koju drži zlatni anđeo. Ustakljeno je to mjesto i obrubljeno raznim kamenjem. Najgonji kamen je bijel — 1/2 cm u promjeru — vjerojatno dijamant. Na vrhu pokaznice je pozlačeni križ, a u sredini križa crveni rubin. Pokaznica je izrađena u baroknom stilu, visoka je 80 cm, široka 35 cm, a teška 2,5 kg.

lež.¹¹⁴ S donje strane kaleža su utisnute latinske i mađarske kratice iz kojih se razabire, da je taj kalež obnovio 1741. godine Levay Ferenc.¹¹⁵

Generalni vikar rimske kurije, kardinal Marko Antonio, poslao je dekretom od 3. IX 1768. moći sv. Simplicija u Prag; iz Praga su moći 21. III 1769. poslane u Senj, a iz Senja 24. VII 1795. stigle su u Ravnu Goru.¹¹⁶ Moćnik je baroknog stila, od mesinga sav posrebrren, samo je kapsula, u kojoj se čuvaju moći, pozlaćena.¹¹⁷ Osim ovih crkva imade više manje vrijednih kaleža, plitica i pokaznica.

Među vrijedne stvari valja ubrojiti i crkveno ruho. Crkva posjeduje nekoliko prekrasno izrađenih starih misnica, a najstarija je bogato ukrašena grbovima, te je vjerojatno kneževski ili kraljevski poklon.

Od knjiga ima staru maticu rođenih, vjenčanih i umrlih iz godine 1764. Osim matice tu se nalazi i knjiga računa, te stališ duša.¹¹⁸

Od štampanih knjiga sačuvana su dva misala: Missale romanum, štampan u Veneciji 1764. (Tipografija Balleoniana) i misal iz tiskare Nikole Pizzana iz 1735. godine, zatim Sveto pismo iz tiskare Francesca Pagnioni pisano latinski i talijanski, ukrašeno slikama, tiskano u Milanu 1778. godine.

Naredbom Biskupskog ordinarijata u Senju br. 18 iz god. 1897. počela se pisati župna »Spomenica« koja i danas postoji te sadrži mnogo dragocjenih podataka, koji se odnose na povijesni razvoj crkve, kao i samoga mjesta.

Osim navedenih knjiga, župni ured posjeduje malu priručnu biblioteku i nešto crkvenog arhiva, koji je za vrijeme rata većim dijelom stradao.

C) Govor

Povijesni razvoj Ravne Gore uvjetovao je posebno narječje kojim se govori u mjestu. Kako smo već spomenuli — za turskih je provala staro čakavsko stanovništvo potpuno nestalo ili pobjeglo u Sloveniju. Početkom XVII stoljeća vrhovni zapovjednik hrvatske krajiške vojske, obrstar Juraj Lenković, ponovno naseljava puste predjele Ravne Gore novim žiteljima, koji su bili pravoslavne vjere i bosanke izbjeglice pred Turcima. Gradnjom Karoline dolaze opet novi žitelji: Slovenci, Česi, Nijemci i Primorci — svi katoličke vjeroispovijesti. Kad su bosansko —

114. Kalež je od srebra i pozlaćen, ukrašen biljnim ornamentom. Visina mu je 25 cm, a promjer podnožja 15 cm, koje je u obliku šesterokuta.

115. Vitez. o. c. str. 6.

116. Dekret je pisan latinskim jezikom, sada u dosta lošem stanju, veličine 22x32 cm, čuva se pohranjen u donjem dijelu samog moćnika.

117. Moćnik je sastavljen od podnožja, stalka i pokaznice. Ukrašen je biljnim ornamentom, visok je 50 cm, a širina mu iznosi 25 cm.

118. Vitez. o. c. str. 4. Matična je knjiga u lošem stanju. Pisana je latinskim jezikom. Imade oko 150 ispisanih stranica. Knjiga računa i Stališ duša su knjige bolje ušćuvane i ukoričene. Prvi račun potječe od 24. VII 1768. Iz tih knjiga ujedno se vidi rodoslovlje i prijašnje obitavaliste pojedinih obitelji, razvoj jezika i promjene u prezimenima. Knjiga računa započeta je s ovom opaskom: »Što se tiče milostinje kapele na Sušici iz prošlih godina, što sam sam saznao od g. staklarskog majstora Franje Antuna Holuba, sa ostalim njemačkim obitelji, koje su došle na sušički most sve do 24. jula 1768. uključivo sabrana lemozina je sva od provalnika iz Turske u ovu zemlju, dne 22. jula 1768. god. zajedno s ostalim dragocjenostima koliko na Sušici, toliko u Ravnoj Gori, odnešena.«

pravoslavni doseljenici počeli pljačkati trgovačku robu na Karolinskoj cesti, odlučila je tršćanska Trgovačka intendentica (1864) da ih protjera iz Ravne Gore. Obitelji koje nisu htjele otići, stopile su se s katolicima i pokatoličile.

Samo mjesto Ravna Gora dijeli se na Kosu, Novi Varoš, Stari Varoš, Vrh, Bajt i Sušicu. Svi stanovnici danas govore kajkavskim narječjem. To »kajkavsko« narječje moglo bi se nazvati i »kejkavsko« jer se u mjestu više upotrebljava riječ »kej« nego »kaj«. U Novom Varošu govor se približuje štokavskom narječju s ikavskim izgovorom. U Starom Lazu ima i danas čakavskog narječja.

Već 1819. god. imala je Ravna Gora svoje vlastito narječje, koje se donekle razlikovalo od slovenskog, te je bilo poznato kao ravnogorsko narječje.¹¹⁹

Osobine nekadašnjeg ravnogorskog narječja, prikazao je R. Strohal u Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 162, izdanom u Zagrebu 1905. godine. Rad dr Strohala korigirao je Majnarić dr Nikola, koji je kao Ravnogorac i lingvista dobro poznao jezik i sve jezične osobine ovog kraja.¹²⁰

Valja nam usput spomenuti da taj jezik ima poluglas, koji se izgovara kao slabi mutni poluglas e. Nalazimo ga u riječima rep-tnica, žaklc, cigl-c, nažič-k, luk-nca itd, te u sprezi nekih imenica, zamjenica i glagola.¹²¹

Osim poluglasa taj jezik ima i dvoglase ou, au, oa, ei npr. souza, vouk, doug, trgouc, pajdašou, sinou, poup, zabaulat, moat, abeist.

Osim toga upotrebljavaju se i samoglasnici (vokali) a, o, i, u, e, — npr. gaspud, aknu, ače, ag-n, damavina, matafir, parid-n, patl, abitat, pos, toma, mrov-ca, datokn-t jeskou krigou, nej (neka) bel, seramak, seruta, kumaj, un, una, unu, itd.

Grleni suglasnik (konzonant) g zamjenjuju u h, npr. buh, (bog), nah (gol), a konzonant »k« — zamjenjuju s »h« npr. hruška, hrasta, duhtar, špeh. Umjesto »ih« govore »hi« npr. »hima hi« (nema ih).

Slične promjene zbivaju se i s ostalim konzonantima, iako se današnji ravnogorski govor donekle promjenio od onog iz 1905. godine, ali je uglavnom zadržao iste osobine.

Kad se glas »j« nađe pred vokalom »i« ono »i« prelazi u »e« npr. jet (ići), jeskat (tražiti), jegrat se (igrati se).

119. To se vidi iz tjeralice br 354 izdana po k. k. nadkomesarijata policije u Rijeci od 9. novembra 1819. god. koja se nalazi u HAR i to u fondu Trgovačko-mjenbenog suda u Rijeci. Tjeratica je izdana za Antonom Janeš, rezervistom dezerterom 22. pješadijske regimente princa Leopolda. U opisu Antona Janeš uz ostalo stoji: »Derselbe ist 20 J. alt kath. Religion, ledigen Standes miesst 5 Schuh 4 Zoll ist zu Ravnagora gebürtig, lichtbrauner Haare ovalen etwas blattarnarbigten Angesichtes, blauer Augen, und ist blos der kreinerischen Sprachen nach Ravnagorer Dialekte kündig.«

120. Majnarić Nikola, jedna zanimljiva pojava u ravnagorskom narječju (Jugoslavenski filolog, knjiga III, Beograd, 1922—1923, str. 35—40), i Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru (južnoslovenski filolog, knjiga XVII, Beograd 1938—1939, str. 135—150), zatim »Neke sintaktičke pojave u ravnagorskom narječju« Ivšićev zbornik, Zagreb 1936. Kako je jezik živ organizam, koji se neprestano razvija, to se i ravnagorski jezik od djetinjstva dr Majnarića do danas nešto izmjenio. Promjene su glavnom malene, ali je suština promjena u tome, što je u narječju u Ravnoj Gori prevladao ikavski izgovor i što su napušteni neki stariji nazivi i prihvaćeni su novi koji su primljeni iz hrvatskog književnog jezika.

121. Na mjestu gdje dolazi poluglas označio sam znak »—«, zbog pomanjkanja adekvatnog slova u tiskari.

Strane se riječi skraćuju ili se pojedini glasovi premještaju, kao npr. fingrad (Fingerhut) sklida (scodella — zdjela).

Imenice se sklanjaju u 7 padeža jednine i množine. Npr. padmitanca

Jednina:	Množina:
1) padmitanca	padmitance
2) padmitance	padmitanc
3) padmitanci	padmitancam
4) padmitanca	padmitance
5) padmitanca	padmitance
6) padmitanca	padmitancam
7) padmitancom	padmitancam

Isto tako sklanjaju se imenice cujna, pajtica, srajca, žlimprga, šipa, vrbibnca, naga, gabrla, cajtungu, sklička, frajla, arjuha itd. Imenica »čovk« imade plural »aldi« (od »ldi« = ljudi). Slično kao imenice ženskog roda sklanjaju se i imenice muškoga i srednjega roda npr.: trgouc, trgouca, trgoucu, trgouca, trgouc, trgoucu, trgouc-n, a plural, trgouci, trgoucou, trgoucam, trgouci itd. i imenice srednjeg roda kao aknu, akna, aknu . . . i množina akna, akn, aknam itd.

Zamjenica on, ona, ono, an, ana, anu, nema isto značenje kao adn, ana, anu (jedan, jedna, jedno). Dok se zamjenica an (on) sklanja an, nega, nemu, nega, nemu dotle se broj adn sklanja kao adn, adnga, adnmu ili anmu, itd.

Upitna zamjenica kadu (tko) sklanja se ovako: kadu, kuga, kamu, kuga, kamu, kam. Upitna zamjenica kir (koji) sklanja se: kir, kirga, kirmu, kir, a zamjenica kej ima genitiv čega, dativ čemu. Plural od kir je kiri, kirih, kirim za muški rod, a za ženski kire, za sednji kira.

Zamjenica »ta« vrši u ravnogorskom narječju pored demonstrativne funkcije i funkcije člana, npr. »ta stara je balana, ta mlada leži« (stara je bolesna, a mlada leži) »ta star zmeram stuka« (stari uvijek stenje). »Pr južni ti boš ta prou gavaru, ta druh bom pa ja« (kod objeda ćeš ti prvi govoriti a drugi ću ja).¹²²

Pridjev usa (sav) ima genitiv u muškom rodu usega, a za ženski rod od usa genitiv je use.

Prilozi (adverbi) pokazuju vrijeme, mjesto i način. Evo nekoliko primjera: ancuj (nočas), ajnkret (jednom), ad prejk(od prije), ki (gdje), userut (svagdje), akul (okolo), atkud (odakle), nikukr (nikako), prou (pravo), raunu (ravno), na pou (na pola), štmano (oholo), paštenu (pošteno), čuda (mnogo), dast (dosta) itd.

Riječ »som« (samo) upotrebljava se kao prilog i kao veznik, pa prema tome ima dvostruko značenje. Npr.: »Dej se som amal ki« (pomakni se samo malo tamo), ili »pej som« (dođi ovamo). Najčešće se upotrebljava kao suprotni, vremenski ili pogodbeni veznik.

Općenito se opaža, da ravnogorsko narječje izbjegava samoglasnik »o« iako ga upotrebljava, tako imademo riječ: kakuš (kokoš), kaza (koza),

122. Majnarić, Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju. Ivšićev zbornik, Zagreb 1963. Majnarić je dokazao, da je ta osobina uzeta iz slovenskog jezika, i to iz Gornje kranjske.

palica (polica), sramata (sramota), mesu (meso), avak (ovako), pas-I (posao), uč, aku (oko), množina ači i druge.

Vežnici se danas ne upotrebljavaju u onoj količini, koju navodi dr Strohal. Najobičniji su vežnici:

Sastavni: i, a, pa, ni tudi, no

rastavni: al

suprotni: a, ko, al, neg, ku, kuk-r, ne som, neg i

uzročni: kej, zakej, zak, kod-r

zaključni: zatu

upitni: a

vremenski: som kar, dak, kod-r, patl

pogodbeni: ak, če, som, ak, če ne, ak ne,

dopusni: magari, use ak,

namjerni: da

poredbeni: ku, kuk-r.

Što se tiče glagola u Ravnoj Gori upotrebljava se najviše prezent, perfekt, futur ekzaktni i imperativ, te participi prezenta i perfekta aktivnog i pasivnog.

Perfekt se pravi od pomoćnog glagola biti i participa perfekta aktivnog.

Prezent od glagola biti glasi: ja sn, ti si, an je, mi sma, i ste, ani sa.

Futur II od istog glagola glasi: ja bom, ti boš, an bu, mi boma, vi bošte, ani boja. U starije se vrijeme umjesto »ja« govore »jest«. Perfekt od istog glagola glasi: ja sn biu, a futur II — ja bom biu, dok imperativ glasi — but, budte.

Prezent od glagola znati glasi: vim, viš, vi, vima, vište, vija, dok perfekt od istog glagola glasi ja sn vidu. Indifinitiv se obično svršava na »t«, tako imademo npr. klit (kleti), jamrat (jaukati), jukat (plakati), arat (orati), kapat (kopati) hast (hodati), abimat (grliti), zglihat (izravnati), pašlatat (popipati), fruškāt (doručkovati), praudat (pravdati) i mnoge druge.

Majnarić lijepo uočava upotrebu glagola dati, koji u ravnogorskom narječju ima dvostruko značenje.¹²³ Prvotno taj glagol ima značenje glagola dati i prezent glasi dām, dāš, dā, dāma, dašte, daja, ali navedeni prezent zamjenjuje i svaku drugu glagolsku radnju, koja je govorniku ili slušaocima poznata, samo su u tom slučaju naglasci brzi, a ne dugi (dam, daš, da) npr.: kak tu kopaš? Ne daš dabr! Pokaž kak daš ti? jest dam tak kak vim (kako to kopaš? Ne kopaš dobro! Pokaži kako (to činiš ti) kopaš ti? Ja to činim tako, kako znam. Na pitanja: a čikašte? A šiškašte? (Dali žvačete? Dali kod svadbe nepozvani stojite u hodniku ili dvorištu kuće gdje se održava svadba?) Ravnogorac odgovara sa »dama« ili »ne dama« već prema prilikama.

S ovim kratkim pregledom dovoljno je iznešen prikaz na gramatiku ovog narječja, ali radi posebne ilustracije, donosim na tom jeziku neke sastavke.

123. Majnarić, Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju (Jugoslavenski filolog, knjiga III str. 35—40. Beograd 1922—1923.)

Ravnagorski se jezik nešto izmjenio u korist ikavštine od Majnarićevih vremena do danas, pa donosim anegdotu istog pisca¹²⁴ kako ju je on iznio: Ajnkrt ka sa bli stric Jôže u Zâgrebu, prfalélu nem je tabâka. Kej čėja družga neg u štacûna pa nêga. I ašl sa ràunu u âna štacûna ka i rêčėja »Žénska kamfêkcija«. Kadr sa rekl, de čėja tri pâklca tabâka, povédal sa nem kamiji, de têga ne predâvaja. i začel sa se jâku smêjat. Stric sa bli hûdi, ka iz neh nârca dëlaja, pa sa adbrusl: »Pr nam u Râuni Gâri imaja u štacûnam usêga, a i se pa to u Zâgrebu brinešte za bâbe. I prašl sa von.«^{124b}

Ta ista anegdota u današnjem narječju glasila bi ovako:

Ajnkret ka sa bli stric Juže u Zâgrebu, prfalílu nem je tabâka. Kej čėja družga neg u štacûna pa nêga. I zašl sa ràunu u âna štacûna ka i rêčėja »Žénska kamfêkcija. Kadr sa rekl, da čėja tri pâklca tabâka, pavidal sa nem trgôuci, da têga ne predâvaja i sa se začil jâku smêjat. Stric sa bli hûdi, ka iz neh nârca dílaja, pa sa adbrusl: »Pr nam u Râuni Gâri imaja u štacûnam usêga, a vi se pa to u Zâgrebu pajidašte som za bâbe . I prašl sa von.«^{124b}

Kako ovaj rad nije namijenjen jezičnom proučavanju dovoljno je iznijeti još koji primjer ravnagorskog govora da bi time uvid i dijalekt bio potpuniji.

Kako je za vrijeme gospodarske krize u godinama između 1920—1925. narod slabo zarađivao, radila je kolarnica Renka na benzinski pogon. Kako često nije prihod od kolarnice pokrio ni kućne troškove, to je, zbog nestašice benzina, i kolarnica prestala radom. Tada je nastala i ova pjesma:

»Samc, samcovku praša
A je zakej fabrika naša?
A je — vraga — premejhna je snaga
Mouč, mouč Tune
Sej boš predau tavalune,
Pa boš kupu benzina,
Pa bu spit naša fabrika fina!«

U narodu se čuva i pjesma »Putnik« od Petra Preradovića, prevedena slobodnim stilom na ravnagorsko narječje. Prvi se prijevod pripisuje Majnariću. Vjerujem, da se prepisivanjem taj prijevod iskrivio, pa sam ga sam upotpunio i preuredio.

PUTNIK

»Buh muj mili, kam sn pršu
Zdej pa naći u ta meja
Neć ne vidim, kak je škuru
Kam mi maje nage greja.

Nigdir hiše ni kvartira
Vitr brije, snih nalita
Nimam luči, ni žepinke
Već me jaku zima smita.

Črna mogla som prhaja
Misc pakriva, zdej bu škuru
Zvizde ni, ni ancig ane
Da vidište, mama, Juru.

Jukal bi se dougu, jaku
Tešku bi vam blu pr duši
Krigou bi se i star tata
Ka pr tapli peći puši.

124. Majnarić . . . o. c. str. 144

124b. Brzi akcenti su ispušteni zbog pomanjkanja znaka za taj akcent u štampariji.

Zakej nisl vas paslušou
Ka ste gavaril mi koda
Nekar jet nikamr Jure
Pa boš krave pasu soda.«

Tak si Jure sam gavuri
Tihu juka — luč zaglida,
Brzu gre na vrata lupa
Stara baba von paglida:

»Kadu lupa tak na vrata
I pa naći ne da mira?
Ti si Jure, pun si blata
Za takove — ni kvartira!

H vragu pej, adkud si pršu,
Sram te blu nesnaga grda.«
»Kam me von na snih ta guniš
Baba si ku kaml trda.«

»Mama maja biu sn bena,
Pa sn pustu hiša naša
I palinta ad krampira
I ječmina dabra kaša.

Zdej se bom damu pavrnu
Ja ne ješčem već pajtice
Dejte som amal mi mlika
I palinte iz kazice.

Dejte mi krbač i vale
Pa bom vazu kuse — drova
I žvižgou bom kud bom hadu
Ku tić na vrh našga krova.«

VI Dodatak

N O S ! O S E P H U S S E C U N D U S D E I G R A T I A E L E C T U S

Romanorum Imperator semper Augustus Germaniae Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Rex Apostolicus, Archi=Dux Austriae, Dux Burgundiae, et Lotharingiae, Magnus Dux Hetruriae, Magnus Princeps Transylvaniae, Dux Mediolani, Mantuae, Parmae; Comes Habsburgi, Flandriae, Tyroli etc. Memoriae commendamus tenore Praesentium significantes quibus expedit Universis: Qvod cum ampla Principum Liberalitas in Munificentia, et benemeritorum subditorum Remuneratione consistat; hinc Nos quoque laudatissimis gloriae reminiscendae Majorum, a Praedecessorum Nostrorum Regum quippe memorati Regni Nostrae Hungariae Vestigiis insistere cupientes; tum ad humillimam Fidelium Nostrorum prudentum, ac circumspectorum Judicis, et Juratorum Civium totius-que Communitatis Loci RAVNA GORA supplicationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis, atque benigne consideratis fidelitate, fidelium-que servitiorum meritis memoratorum supplicantium, quae sacrae cumprimis Regni Nostrae Hungariae Coronae, ac divis Praedecessoribus Nostris, et consequenter jam Majestati, Augustaeque Domui Nostrae Austriae, pro locorum, et temporum varietate, occasionum quae exigentia exhibuerunt, et impenderunt, ac in futurum etiam pari fidelitatis, et constantiae fervore semet exhibituros, et impensuros pollicerentur, moti praeterca Clementia, atque Munificentia Nostra

Caesareo Regia de Regiae Potestatis Nostrae plenitudine locum antelatum RAVNA GORA in numerum, et ordinem aliorum regionum, ac privilegiatorum Oppidorum Nostrorum recipiendum aggregandum, et Regium privilegiatum camerale OPPIDUM RAVNA GORA nominandum, et intitulum duximus; gratiose, ac benigne praefati privilegiati camerale Oppidi Nostri RAVNA GORA Judici, et Juratis, reliquisque Incolis, et Inhabitoribus concedentes, et annuentes, ut videlicet dupplicis ordinis Nundinae, seu Fora annualia et quidem I-mi Ordinis Die festo S: Theresiae, secundi Ordinis autem Die festo S:S: Trium Regum, una cum Foro pecuario praecedenti semper die habendo, omni Anno omnino sub iisdem libertatibus, et Praerogativis, quibus Nundinae liberae, seu Fora annualia liberarum, regiarumque Civitatum Nostrarum, aliorumque Oppidorum, et Villarum celebrantur, in praescripto camerale Oppido Nostro RAVNA GORA: (absque tamen praepudicio Nundinarum, seu Fororum annualium liberorum aliorum locorum circumvicinorum:) perpetuo celebrari, ac praeterea Fora quoque hebdomadalia singula Die Martis cum solitis proventibus nundinalibus ad rationem communitatis percipiedis, et incassandis, ea tamen per expressum adjecta cum declaratione ut ubi ipsa annorum serie praemissi Celebrationi nundinarum Dies praefixi in diem dominicum, aut festum Fori inciderint, casum in illum Nundinae diebus hanc, aut tale festum proxime sequentibus, nunquam autem Dominico, aut Fori festo celebrentur, continuo teneri, et servari possint, non absimiliter, ut praementionati regii camerale Oppidi Nostri Cives, et Incolae Magistratum ex uno Judice, et quatuor Juratis cum Notario habeant, atque electionem ejusdem Judicis die prima mensis novembris, velut exordio militaris anni ultro quoque suscipere, obligatione tamen Comunitatem privilegiati hujus Oppidi manente, ut neoelectum Judicem ad summum intra quatuor hebdomadarum a die electionis computandarum spatium praeposito Officiolatu, aut in persona, aut scripto praesentare debeant, tandem mentionatus Magistratus in civilibus Judicium primae Instantiae/: salva ad Sedem Dominalem Appellata, et virtute arli 29 Anni 1765. Sedriae Comitatus revisi one: /constituat, e contra vero Judex juxta subsistentem eatenus generalem normam super omnium pecuniarum ad ipsius manipulationem pertinentium perceptione, et erogatione ordinatas rationes reddere, ac postquam hae per Communitatem praevie revisae fuerint, ulteriori Dominiij terrestrialis Censurae submittere teneatur; non secus a modo imposterum, ut communitas privilegiati hujus Oppidi velut exiguis hucdum provisiva proventibus ad Judicis, Juratorum, et Notarii Salaria exolvenda, promovendumque tanto efficacius Commmercium nanciscatur subsidium sex mensium oducillum, usque dum sufficienti numero necessarii fontes, et cisternae extractae extiterint, jure Diversorii, Macelli Piscationis, allisque juribus regalibus per totius anni decursum Dominio competentis, pro stabili, et continuo usu, et ita pro incremento inpopulationis, augmentoque commercii, et manufacturarum quemcunque e toleratis tribus religionibus/: terreno per Cameram Nostram tam pro inpopulatione, quam pro pascuo, aliisque necessariis sufficienti in quantitate sua forma, et ordine emenso existente lignationeque pro erigendis solidis domibus per Domi-

nium erga tamen insinuationem concedenda:/ in gremium sui, eo ceteroquin clementer concesso, ut fundos, et eorum appertinentias cuius Incolarum vendere, et cuilibet ejusmodi in hoc oppido fundos emere cupienti libere, et cum proprietate Oppidana sibi comparare:/ quin tamen per statum hunc privilegialem Jurisdictioni Dominiis terrestrialis in sensu legum praejudicetur:/ integrum sit, recipere valeat; insuper iisdem Civibus, et Incolis id etiam, ut pro Isigni, seu Sigillo Scutum sigillare in Figura sphaerica, seu rotunda erectum, caelestini coloris assurgentes in cacumen tres montes petrosos ab invicem sejunctos continens, quorum medii eminentioris radici inaedificata cernitur Arx turri sua ac propugnaculis munita, portaque, ac fenestris justo ordine locatis conspicua, illustrantibus regionem cephalicam hinc sole aureo humanam faciem referente, illinc vero crescente luna argentea, in basi demum scuti graminosa exprimitur per allusionem celebris via commercialis Carolina, huic quoque Oppido contigua, eidem denique huic Scuto incumbit Corona vulgaris aurea, gemmataque: circumferentia vero ipsius Scuti exterior hac epigraphe, seu Inscriptione SIGILL PRIVILEG: OPPIDI REGII RAVNA GORA, circumdare conspicitur, cum hac Inscriptione (!) circumferentiali, Sigillum privilegiati Oppidi Regio camerialis RAVNA GORA gerere, ac illius in signandis litteris impressione futuris semper temporibus tam Ipsi, quam Posteris, Successoresque illorum universi uti, fruique possint, clementer pariter concedimus, et annuimus, statuentes nihilominus, et per expressum decernentes, ut iidem Oppidani, et Incolae a modo deinceps etiam futuris, et perpetuis semper temporibus Jus et Jurisdictionem dominalem recognoscere, praestationibus, et censibus in sensu legum, contractualiterque definitis adequate satisfacere, et mandata Nostra universa:/ eo alioquin benigne admissis, ut robotas, aliasque praestationes urbanales censu pecuniario, praestationibus ex Urbarialis regulatione Dominio competentibus, attemperando reluant:/ rite observare; tandem ut ab Infidelitatis Nota et Macula sub poena amissionis hujus Privilegii, quam ipso facto incurrent, perpetuo sibi cavere, hocque insigne beneficium, Gratiamque, et clementiam Nostram Regiam ipsis modo praevio factam, de Majestate, et consequenter augusta Domo Nostra, Haeredibusque, et Successoribus Nostris, legitimis nimirum Hungariae Regibus intemerata fidei Constantia, atque fidelitate jugiter promereri studere debeant, atque teneantur; imo concedimus, annuimus, recipimus, aggregamus, nominamus, statuimusque, et declaramus praesentis Privilegij Nostris per Vigorem. Salvo Jure alieno. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam hasce Litteras Nostras privilegiales Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur impendente roboratas, saepefatis Incolis, et Inhabitoribus camerialis OPPIDI RAVNA GORA Ipsorumque Posteris, et Successoribus universis perpetuo valituras, gratiose dandas duximus, et concedendas. Datum per manus fidelis Nostris Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitum Caroli Pálffy de Erdöd, perpetui in Vóroskeő, Aurei Velleris Equitis, Comitatum Posoniensis quidem perpetui, Zempliniensis vero Supremi Comitum, Arcis Nostrae Regiae Posoniensis Haereditarii capitanci, camerarii et consiliiarii. Nostris actualis intimi, Curiae Regiae per Hungariam Magistri, nec non

per dictum Regnum Nostrum Hungariae, et Magnum Principatum Transylvaniae Aulae Nostrae Pro-Cancellarii in Archi Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die Decima Qvarta mensis Martii Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octuagesimo Qvinto. Regnorum Nostrorum Romani Vigesimo; Hungariae, Bohemiae, et re reliquorum Anno Q V I N T O

Josephus m. p.

Comes Carolus Pálffy m. p.

Josephus Pavich m. p.

Posljednja pergamentna stranica je prazna a pri dnu je bilješka: Protocollat. im Libro Regio I-ae Classis sub Nro 53. Pag: 182 et seqv. Id quod testatum redditur per Registratorem Ladislaum Bistrieze.

* * *

Nijih Excellantiae Gozpodin Groff Joseph od Meilland

Proesident kamere.

Letto 1816 nasz sziromake Ravnogore ztanovnike Tucha natuliko bila je zaterla, da mi tusni Lijudi zbog ove Tuche czelo letto vnogo teseshe sivlenije imali szmo, takaj keshneje chuli, da nasz preszvetli Czeszar bil je pomiloval ij nam Za on veliki kvar, kojega Tucha zroukuvala je, nekuliko penez prikazal, ali mi Ravnogorczi nikaj prili niszmo, zvun do eh Ravnogore Ztanovnikov, koji z pravdum komaj dobiliszu.

Takaj Szoldati od Letta 1816 do Letta 1817 vu Ravnigori biliszu, kojem mi Ravnogorczi z postelijam, ij drugem dugovaniji czelo letto szlulisizmo ali mi Sziromaki od oveh Szoldatov, akoprem szoldatom Schlaf Kraiczari jesusze obczugali, nikaj niszmo dobili.

Odkuda neka doztoju prevideti Nijih Excellentia, kak mi vu teskochah do sazda sivelisizmo mi anda selimo neizmerno, da pod Kurunu Vugarzku dozpejemo, ij miloztivno klechuch ter plachuch Nijih Excellentie proszimo da nam, koj na czestu predi szrečno bilisizmo naztanijeni, a szada zbog czeste zatreni, pomagati doztoju, ij predpoztaavljenia prevideti bisze do stojala Nijihova Excellentia.

Vu Ravnigori dana 25a = 8 bra — 1822.

Križevi za potpise za: Stephana Paulich, Jacoba Liszacz, Josepha Racki i Antona Jurichich od ztrani obchine Ravnogore.

Gub. br. 73. — molba Rgoraca — zbog zaostalih dugovanja drž. erara:

Nnijih Excellenzie Gozpodin Groff Joseph od Meilland

Proesident Kamere!

Mi iz Bezirka Ravnogorzckoga od Letta 1813 Meszeczca Septembra do Letta 1819 vozilisizmo Erarium/: i. e. czeszarovinu, illiti Preszvetloga Czeszara dugovanija:/ za koj Beczirku Ravnogorzckomu, kak chulisizmo, od preszvetlog Czeszara bilo je odlučeno 13.000 f. C. M. zmed kojih novacz

mi iz Beczirka Ravnogorzkoga vsze obchine szamo 5000 f. C. M. vu Lettu 1819 Meszeczcu Decembru prieliszmo.

Oztalo je anda 8.000 f. C. M. za koje nam szam G. Drasenovich za ono vreme Comissar buduchi uffanije vchinil je, da ovu Summu 8000 f. dobili budemo, ali szad po dohodu drugoga Comissara rekel je, da od toga Rachune Cancelarii Verbovzkoy predal je.

Mi anda sziomaki, koji ono Vreme szebe ij blago muchilismo ij troshili plachuch va Nijih Excellentie vutechemo sze, ij klechuch proszimo, da Nijihova Excellentia nasz tusne zatrene Lijude pomiluvati bi doztojala ij da one novcze, koji nam od preszvetloga Czeszara biliszu poszlani ij odlucheni, nam nijihova Excellentia prizkerbeti bisze doztojala.

Vu Ravnigori 25 a 8 bra 1822.

Križevi umjesto potpisa za:

† Anton Jurichich, † Stephan Paulich, † Andre Chernkovich, † Anton Herlevich, † Jacob Liszacz, † Anton Rusich, † Gerga Jurkovich, † Mate Rusich, † Joseph Polanchich, ztavniki Ravnegore.

IZVORI I LITERATURA

- Antić Vinko: Prilozi povijesti radničkog pokreta u Vinodolu od 1930—1941. godine. Jadranski Zbornik IV — 1959—1960. Rijeka—Pula 1960.
- Bičanić dr Rudolf: Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750—1860). Zagreb 1951. Izdanje JAZU.
- Despot dr Miroslava: Historijat trgovačkih putova između Rijeke i zaleđa u XVIII i XIX (Rijeka — Zbornik, Zagreb 1953.).
- Despot dr Miroslava: Pokušaji manufakture u Građanskoj Hrvatskoj u XVIII stoljeću (Građa za gospodarsku povijest Hrvatske — knjiga 12). Izdanje JAZU Zagreb 1962.
- Erceg dr Ivan: Kmetstvo feudalni odnosi na komorskim imanjima u Vinodolu i Gorskom kotaru neposredno prije Marijoterezijanske regulacije (Zbornik Histor. instituta Jug. akad. vol. 4 str. 289—348, Zagreb 1961.).
- Erceg dr Ivan: Konfiskacija Zrinjsko-Frankopanskih imanja. Postanak i ukinuće Severinske Županije u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru (Jadranski zbornik V. Rijeka—Pula 1962.).
- Enciklopedija leksikografskog zavoda Zagreb.
- Gigante Riccardo: Stralcio dalla Corrispondenza di Lodovico Andrea Adamich col tenente maresciallo Laval Nugent (Rivista dalla Società di studi fiumani in Fiume 1937./1938.) Fiume 1940.
- Grbić Mihajlo: Karlovačko vladičanstvo I, Karlovac 1891.
- Herljević Antun: Razvoj poštanske službe s osvrtom na poštu u Rijeci. Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci, svez. VI—VII Rijeka 1961—1962.
- Historija naroda Jugoslavije sv. I, Zagreb 1953.
- Historija naroda Jugoslavije sv. II, Zagreb 1959.
- Izvešća o stanju javne uprave u Županiji Modruško-riječkoj za godine 1894—1912. Ogulin, 1895 et sequ.
- Katić dr Lovre: Pregled povijesti Hrvata, Zagreb 1938. Izdanje Matice hrvatske.
- Kvaternik Josip: Povijest Gorskog kotara, Brod Moravice, Vele Drade, 1959. — rukopis.

- Laszowsky Emilij: Gorski kotar. Zagreb 1923, Izdanje Matice hrvatske.
- Majnarić dr Nikola: Neke sintaktičke pojave u ravnogorskom narječju. Ivšičev zbornik, Zagreb 1963.
- Majnarić dr Nikola: Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru. Južnoslavenski filolog (izdanje A. Belić), knjiga XVII, Beograd 1938–1939, str. 135–150.
- Majnarić dr Nikola: Jedna zanimljiva pojavwa u Ravnogorskom narječju. Južnoslovenski filolog (Izdanja A. Belić) knjiga III, Beograd, 1922–1923. str. 35–40.
- Strohal dr Rudolf: Uz Lujzinsku cestu. Zagreb 1935.
- Strohal dr Rudolf: Osobine današnjeg ravnogorskog narječja (Rad JAZU, knjiga 162 – Zagreb 1905.).
- Šišić dr Ferdo: Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1920.
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda. Tom. V, knj. 28, Vojno-istorijski institut, Beograd 1963. godine.
- Vitez Zlatko: Crkva i kulturno povijesni spomenici u Ravnoj Gori (Ravna Gora 1932-diplomski rad).
- Zlatni skijaški jubilej (Mrkopalj, 1913–1963.).

Od arhivske građe dostupni su mi bili arhivski fondovi u Historijskom arhivu Rijeka, napose Gubernijski spisi od 1776–1830, u kojima se u kameralnim spisima nalazi mnogo spisa koji se odnose na privredne probleme Ravne Gore, zatim spisi tršćanskog gubernija, koji su pohranjeni u Historijskom arhivu Rijeka (u daljnjem tekstu HAR.), te nekoji arhivski podaci iz Intendenze Commerciale per il Littorale – Trieste. Konačno arhivi bivše općine, škole, crkve i mjesnih organizacija u Ravnoj Gori (Saveza boraca, SSRN, Narodnog sveučilišta i drugi).

Arhivski materijal za povijest Ravne Gore nalazi se još u tršćanskom arhivu, kao i u arhivima u Gracu, Beču i Budimpešti, a od domaćih arhiva u Arhivu S. R. Hrvatsbke u Zagrebu.

R É S U M É

Selon les documentations archivistiques et la littérature déjà publiée, l'auteur présente le développement historique du lieu Ravna Gora dès son origine à nos jours. Il a également énoncé le peuplement de ce lieu pendant la construction de la route «carolinienne», plus le décret Josiph II, par lequel ce lieu fut entré au nombre des villes privilégiées, et les privilèges dont bénéficiaient les habitants. Dans son travail, l'auteur met l'accent sur l'évolution économique, le mouvement ouvrier dans la ville et les événements durant la NOB et pendant la dernière occupation étrangère. L'appréciation culturelle embrasse les écoles, les différentes organisations locales et sociales ainsi que l'église, à la fin l'auteur donne une brève explication des dialectes du lieu en question.